

sa

Sektorske analize

ekonomski
institut
zagreb

prosinac 2023. broj 109 godina 12 ISSN: 1848-8986

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Analiza odabranih sektora Republike Hrvatske

Urednica **Petra Palić**

_Sadržaj

_3 Uvod

_4 Bioekonomija

_6 Kemijska industrija

_11 Trgovina na malo

_16 Hrana i piće

_21 Telekomunikacije

_26 Farmaceutska industrija

_29 Građevinarstvo i nekretnine

_35 Turizam

_39 Analiza industrijske proizvodnje na razini EU-a

_42 Literatura

Uvod

— *Sektorske analize* prate stanje i trendove te poslovne događaje u odabranim sektorima hrvatskog gospodarstva: bioekonomiji, kemijskoj industriji, trgovini na malo, hrani i piću, telekomunikacijama, farmaceutskoj industriji, građevinarstvu i turizmu. U ovom izdanju *Sektorskih analiza* dan je sažetak objavljenih analiza sektora u 2023. godini čiji su autori Ivan-Damir Anić, Ljiljana Božić, Goran Buturac, Biljana Kulišić, Petra Palić i Ivana Rašić. Uz analizu osnovnih pokazatelja navedenih sektora za Republiku Hrvatsku, dana je i usporedba s pokazateljima za Europsku uniju te izvještaj sa Zagrebačke burze. Osim toga, analiza daje pregled financijskih pokazatelja vodećih trgovačkih društava navedenih sektora u Republici Hrvatskoj i očekivana kretanja. Zaključno, dana je analiza industrijske proizvodnje na razini Europske unije.

— Bioekonomija¹

— Zajednički istraživački centar (Joint Research Centre – JRC) u Sevilli, Španjolskoj, zadužen je za razvitak metodologije i pokazatelja za praćenje razvoja bioekonomije za Europsku komisiju. Prema metodologiji JRC-a, bioekonomija se promatra unutar gospodarstva kroz proizvodnju biomase te pretvorbu biomase u proizvode s dodanom vrijednosti poput hrane, krmiva, proizvoda iz biomase i energije iz biomase. Statističko praćenje bioekonomije predstavlja izazov za znanost i istraživanje budući da službene statistike prate tradicionalne sektore bez posebnog razdvajanja proizvodnje temeljene na fosilnom i obnovljivom ugljiku (primjerice, proizvodnja sintetike i proizvodnja tkanine iz prirodnih vlakana). Metodologija je u razvoju, a JRC zajedno s međunarodnim organizacijama poput FAO-a (organizacija Ujedinjenih naroda s fokusom na poljoprivredu i hranu), radi na unaprjeđenju preciznosti i nadogradnji konvencionalnih statističkih izvora u cilju praćenja bioekonomije. Proizvodi vezani za linearnu bioekonomiju čine oko 35 posto bruto dodane vrijednosti (BDV-a) iz industrijske proizvodnje hrvatskog gospodarstva. Pridodaju li se i prihodi od turizma temeljenog na prirodnim ljepotama, 8 nacionalnih parkova i 12 parkova prirode te područja pod ekološkom mrežom NATURA 2000 koja obuhvaća 29,34 posto ukupne površine Republike Hrvatske, može se procijeniti da linearna bioekonomija čini oko polovicu bruto dodane vrijednosti Hrvatske. Prema analizi Zajedničkog istraživačkog centra, sektor bioekonomije Republike Hrvatske u razdoblju od 2008. do 2010. godine pripada Grupi 1.1, u kojoj se nalaze Rumunjska, Grčka, Litva, Poljska, Portugal, Latvija i Bugarska. Ova grupa zemalja definirana je snažnom specijalizacijom nacionalnih tržišta rada unutar bioekonomije (lokacijski kvocijent radnih mjesta od 1,5 ili više) te ispodprosječnom produktivnosti rada (ispod polovice prosjeka EU-27). U ovim se zemljama značajan dio radnih mjesta unutar bioekonomije povezuje sa sektorima proizvodnje biomase (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i akvakultura) te s radno intenzivnim industrijama poput proizvodnje tekstila i/ili proizvoda iz drva. U ovoj grupi zemalja sektor proizvodnje biomase (poljoprivreda, šumarstvo i akvakultura) zapošljava više od polovice zaposlenih te ostvaruje od 33 do 63 posto ukupne dodane vrijednosti sektora bioekonomije (41,6 posto u Hrvatskoj). Sam sektor

1 Kulišić, B. i Rašić, I. [2023]. Bioekonomija. *Sektorske analize*.

poljoprivrede doprinosi sektoru bioekonomije između 38 posto i 81 posto u smislu zaposlenosti [42,7 posto u Hrvatskoj] te između 23 i 55 posto [31,8 posto u Hrvatskoj] u smislu dodane vrijednosti. Doprinos poljoprivrednog sektora dodanoj vrijednosti bioekonomije ove grupe viši je od prosjeka EU-27. Doprinos sektora ribarstva i akvakulture poslovima unutar bioekonomije u Grčkoj iznosi 6,1 posto, što je značajan postotak u usporedbi sa zemljama članicama EU-27 [prosjeak od 1,1 posto unutar EU-27].

Premda je u razdoblju od 2015. do 2017. godine Hrvatska zabilježila određeni napredak, on je još uvijek nedovoljan da Hrvatsku smjesti u napredniju skupinu zemalja. Napredak Hrvatske najviše je vezan za povećanje produktivnosti u sektoru poljoprivrede, kao rezultat smanjenja broja zaposlenih s 223,9 tisuća u 2010. godini na 92,6 tisuća u 2017. godini, uz manji pad u ostvarenoj dodanoj vrijednosti s 1,3 milijuna eura u 2010. godini na 1,1 milijun eura u 2017. godini. U 2017. godini, ukupna zaposlenost u hrvatskoj bioekonomiji pala je na 61,4 posto zaposlenosti u 2010. godini. Istovremeno, ostvarena dodana vrijednost porasla je za 3 posto u 2017. godini u odnosu na 2010. godinu. Time je ostvareno pozitivno kretanje hrvatske bioekonomije kroz mjerenje lokacijskog kvocijenta. Tranzicija na zeleno i digitalno gospodarstvo je vrlo skup i rizičan pothvat, ali izostanak prilagodbe poslovnog modela na niskougljičnu paradigmu vodi do smanjenja mogućnosti plasmana robe i usluga na tržištu EU-a. Gospodarstvima s tako visokim udjelom linearne bioekonomije u ukupnom gospodarstvu poput Hrvatske je nužna strategija i akcijski plan za kružnu i održivu bioekonomiju kako bi se koordinirala politika zapošljavanja, razvoja ruralnih prostora, industrijske strategije i pametne specijalizacije, turizma i investicija u inovacije te postigao međusektorski učinak. Izostanak koordinirane akcije otvara prostor za neučinkovito uključivanje obnovljivog ugljika iz biomase i otežano ostvarivanje cilja od -55 posto emisija stakleničkih plinova do 2030. godine u odnosu na 1990. godinu i niskougljičnog gospodarstva do 2050. godine. U Hrvatskoj je za izradu nacionalne Strategije za bioekonomiju zaduženo Ministarstvo poljoprivrede, a elementi bioekonomije se nalaze, osim u nacrtu Strategije poljoprivrede, u Strategiji pametne specijalizacije te regionalne industrijalizacije koja reflektira Novu industrijsku strategiju za Europu i Akcijski plan EU-a za kružno gospodarstvo. Kružna i održiva bioekonomija je katalizator sistemskih promjena budući da se bavi ekonomskim, socijalnim i ekološkim aspektima Zelenog sporazuma. Ona traži nove načine proizvodnje i potrošnje resursa uz poštivanje naših planetarnih granica, a odmiče se od linearne ekonomije temeljene na opsežnoj uporabi fosilnih i mineralnih resursa i principa proizvedi-koristi-baci.

Kemijska industrija²

Kemijski sektor definiran na temelju statističke klasifikacije ekonomskih djelatnosti (NACE Rev. 2, odnosno Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007.) u širem smislu obuhvaća proizvodnju kemikalija i kemijskih proizvoda (odjeljak C20), proizvodnju proizvoda od gume i plastike (odjeljak C22) te proizvodnju osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka (odjeljak C21). Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda obuhvaća proizvodnju osnovnih kemikalija, gnojiva i dušičnih spojeva, plastike i sintetičkoga kaučuka u primarnim oblicima; proizvodnju pesticida i drugih agrokemijskih proizvoda; proizvodnju boja, lakova i sličnih premaza, grafičkih boja i kitova; proizvodnju sapuna i deterdženata, sredstava za čišćenje i poliranje, parfema i toaletno-kozmetičkih preparata; proizvodnju ostalih kemijskih proizvoda te proizvodnju umjetnih vlakana. S druge strane, proizvodnja proizvoda od gume i plastike obuhvaća proizvodnju vanjskih i unutrašnjih guma za vozila; proizvodnju ostalih proizvoda od gume; proizvodnju proizvoda od plastike; proizvodnju ploča, listova, cijevi i profila od plastike; proizvodnju ambalaže od plastike; proizvodnju proizvoda od plastike za građevinarstvo te ostalih proizvoda od plastike. Među postojećim proizvodima kemijske industrije i industrije plastike i gume u Hrvatskoj prednjači proizvodnja tehničkih plinova, polimera, prerađevina od gume i plastike, sredstava za pranje te boja i lakova.

Tablica 1.
Glavni sektorski pokazatelji, međugodišnje stope promjene u 2021. i 2022. godini, u %

Izvor: Izračun autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

	2021.	2022.
Industrija kemikalija i kemijskih proizvoda - C20		
Proizvodna aktivnost	-12,9	-21,4
Zaposlenost	2,9	1,5
Bruto plaće (nominalno)	3,5	6,5
Industrija proizvoda od gume i plastike - C22		
Proizvodna aktivnost	4,7	3,7
Zaposlenost	3,7	0,3
Bruto plaće (nominalno)	4,5	8,7

² Rašić, I. [2023a]. Kemijska industrija. *Sektorske analize*.

Udio sektora kemijske industrije u bruto domaćem proizvodu (BDP-u) Hrvatske iznosio je 0,94 posto 2021. godine. Pritom je proizvodnja kemikalija, kemijskih proizvoda i umjetnih vlakana činila 0,4 posto, a proizvodnja proizvoda od gume i plastike 0,55 posto BDP-a te godine. Istovremeno, udio sektora kemijske industrije u BDV-u prerađivačke industrije iznosio je 7,3 posto, od čega je 3,5 posto činio udio industrije kemikalija, kemijskih proizvoda i umjetnih vlakana, a 4,8 posto udio industrije gume i plastike. Za usporedbu, 2020. godine u industriji kemikalija i kemijskih proizvoda ostvareno je 4 posto, a u industriji proizvoda od gume i plastike 4,8 posto BDV-a cjelokupne prerađivačke industrije. U ukupnoj je zaposlenosti prerađivačke industrije u 2022. godini sektor kemijske industrije sudjelovao s udjelom od 7,2 posto. Gledano izdvojeno, industrija kemikalija i kemijskih proizvoda u ukupnoj zaposlenosti prerađivačkog sektora 2021. godine sudjelovala je s 2,5 posto, a industrija plastike i gume s 4,7 posto. U ukupnom izvozu prerađivačke industrije ostvarenom od siječnja do prosinca 2022. godine, kemijski je sektor³ sudjelovao s 10,4 posto, pri čemu je industrija kemikalija i kemijskih proizvoda sudjelovala sa 6,9 posto, a prerada plastike i gume s 3,5 posto, dok je u ukupnom uvozu prerađivačke industrije sudjelovao s 13,7 posto (9,3 posto industrija kemikalija i kemijskih proizvoda te 4,4 posto prerada plastike i gume). U odnosu na prethodnu godinu, izvoz kemijskog sektora u 2022. godini povećan je za 15,5 posto, a uvoz za 21,5 posto. Industrija kemikalija i kemijskih proizvoda pritom bilježi rast izvoza od 11,9, a uvoza od 24,3 posto. Istovremeno, izvoz industrije plastike i gume na međugodišnjoj je razini povećan za 20,7, a uvoz za 16 posto. Zbog ovisnosti o uvoznim sirovinama, obje industrije konstantno ostvaruju vanjskotrgovinski deficit. Vanjskotrgovinski deficit proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda u 2022. godini iznosio je 1,8 milijardi eura, a proizvoda od gume i plastike 700 milijuna eura.

Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda u Hrvatskoj 2022. godine bilježi međugodišnji pad od 21,4 posto, dok industrija proizvoda od gume i plastike ostvaruje međugodišnji rast od 3,7 posto⁴. U odnosu na 2017. godinu, ukupna je proizvodnja industrije kemikalija i kemijskih proizvoda u 2022. godini bila manja za 29,7 posto. Istovremeno, ukupna je proizvodnja industrije prerade plastike i gume ostvarila rast od 20,9 posto. Usprkos međugodišnjem padu proizvodnje industrije kemikalija i kemijskih proizvoda, zaposlenost i plaće u 2022. godini bilježe međugodišnji rast. U odnosu na 2021. godinu, u 2022. su se godini prosječne mjesečne bruto plaće zaposlenih u ovoj industriji nominalno povećale za 6,5 posto, dok se zaposlenost u prosjeku povećala za 1,5 posto. Prosječna bruto plaća isplaćena u prosincu 2022. godine u industriji kemikalija i kemijskih proizvoda iznosila je 1.270 eura, što je bilo 7,5 posto ispod prosjeka gospodarstva te 3,9 posto iznad prosjeka cjelokupne prerađivačke industrije. Istovremeno,

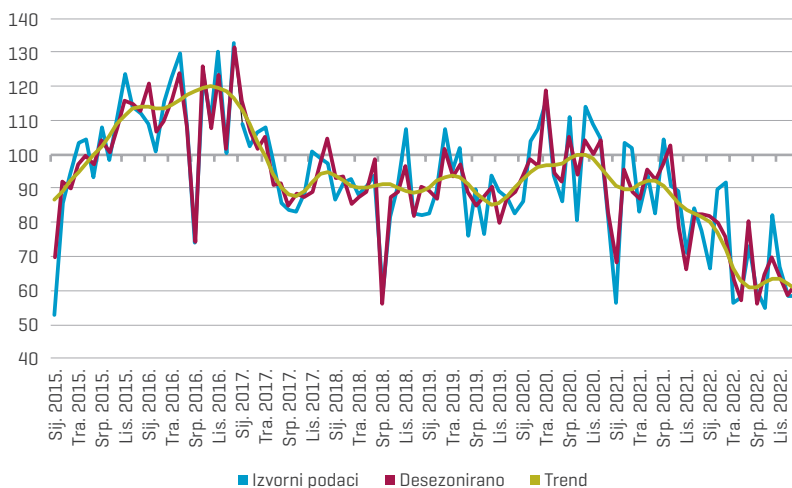
³ Kemijski sektor uključuje industriju kemikalija i kemijskih proizvoda te industriju proizvoda od gume i plastike.

⁴ Rašić, I. [2023a]. Kemijska industrija. *Sektorske analize*.

industrija proizvoda od gume u 2022. godini bilježi nominalni rast prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenom od 8,7 posto na međugodišnjoj razini, dok je zaposlenost povećana za 0,3 posto. Unatoč povećanju plaća, plaće u industriji proizvoda od gume i plastike su i dalje među najnižima u sektoru prerađivačke industrije.

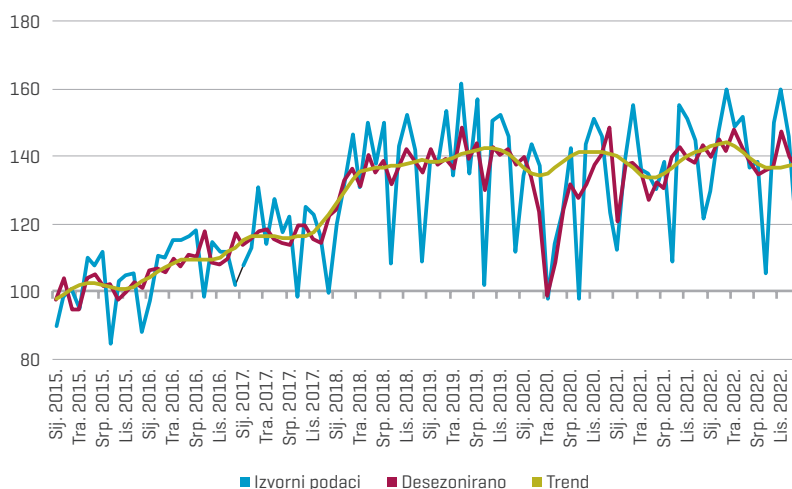
Slika 1.
Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda, 2015. = 100, od siječnja 2015. do prosinca 2022. godine

Izvor: Ekonomski institut, Zagreb, na osnovi izvornih podataka Državnog zavoda za statistiku.

Slika 2.
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike, 2015. = 100, od siječnja 2015. do prosinca 2022. godine

Izvor: Ekonomski institut, Zagreb, na osnovi izvornih podataka Državnog zavoda za statistiku.

Prema podacima Poslovne Hrvatske za 2021. godinu, poslovni subjekti u kemijskoj industriji čine čak 7,7 posto poslovnih subjekata u prerađivačkoj industriji Hrvatske. U industriji kemikalija i kemijskih proizvoda bilo je aktivno 398 poslovnih subjekata, a u industriji gume i plastike njih 804. Poslovanje vodećih trgovačkih društava u djelatnosti proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda i djelatnosti proizvodnje plastike i gume tijekom 2021. godine obilježilo je rast ukupnih prihoda. Ukupni su prihodi deset vodećih trgovačkih društava industrije kemikalija i kemijskih proizvoda u 2021.

bili veći za 16,9 posto u odnosu na 2020. godinu, a industrije plastike i gume za 30,7 posto.

Tablica 2.

Deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji kemikalija i kemijskih proizvoda – odabrani financijski pokazatelji, 2021.

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)
Petrokemija	289,7	0,45	0,98	11,7
Saponia	89,3	0,37	1,79	3,4
ACG Europe	46,1	0,62	1,01	10,8
Scott Bader	38,2	0,52	1,32	5,0
Hempel	35,7	0,45	1,68	4,6
Messer Croatia Plin	34,7	0,14	4,21	9,6
Adriatica Dunav	17,6	0,71	2,36	0,4
Ireks Aroma	25,9	0,10	6,69	-0,4
Chromos-Svjetlost	28,1	0,06	13,67	-5,2
Meteor grupa – Labud	24,6	0,73	0,72	0,5

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

Tablica 3.

Deset vodećih trgovačkih društava u proizvodnji plastike i gume – odabrani financijski pokazatelji, 2021.

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)
Bomark Pak	87,6	0,46	2,2	2,3
Muraplast	69,8	0,40	2,1	10,9
Gumiimpex-GRP	65,9	0,70	1,5	9,0
Aquaestil plus	33,0	0,42	2,3	7,0
Deceuninck	28,4	0,70	1,4	0,6
Vargon	27,3	0,39	2,0	15,0
Telur	25,4	0,69	1,5	0,2
Sipro	23,7	0,60	1,4	-0,2
Marlex	21,4	0,38	2,5	8,0
Heplast-pipe	21,1	0,60	1,4	6,5

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

Na Zagrebačku burzu uvršteno je samo jedno trgovačko društvo iz djelatnosti proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda, Saponia, dok iz djelatnosti proizvodnje plastike i gume na Zagrebačku burzu nije uvršteno niti jedno

društvo. Dionice Saponije su u 2022. na međugodišnjoj razini zabilježile pad vrijednosti od 10,64 posto.

Prema podacima CEFIC-a, proizvodnja kemijskog sektora u Europskoj uniji je u 2022. godini zabilježila međugodišnji pad od 6,2 posto, dok je godinu dana ranije ostvarila rast od 6,1 posto. Negativnim kretanjima značajni doprinos došao je od visoke inflacije, rasta troškova energije i rasta kamatnih stopa. Gledano dinamički, udio kemijske industrije Europske unije na svjetskom tržištu smanjuje se tijekom posljednjeg desetljeća. Usprkos povećanju ukupne prodaje kemijskog sektora Europske unije s 506 milijardi eura u 2011. na 594 milijarde eura u 2021. godini, udio EU-27 u ukupnoj svjetskoj prodaji kemikalija u istom se razdoblju smanjio s 18,6 posto na 14,7 posto. Prema prognozama CEFIC-a, taj će se udio do 2030. godine smanjiti na 10,7 posto.

U posljednjih nekoliko godina Europa se suočava s dosad nezabilježenim izazovima, posebno zbog pandemije bolesti COVID-19 i ruske invazije na Ukrajinu. Energetska kriza i problemi u lancu opskrbe osvijestili su potrebu za jačanjem industrijske otpornosti Europe kako bi se ostvarila ambiciozna preobrazba prema ciljevima Zelenog plana EU-a do 2050. U tom kontekstu europska kemijska industrija ima za cilj postati klimatski neutralna do 2050. godine, što znači da treba promijeniti način proizvodnje i ono što se proizvodi za manje od 30 godina, a da pritom ostane globalno konkurentna kako bi mogla nastaviti opskrbljivati važne vrijednosne lance EU-a, uključujući čistu tehnologiju.

— Trgovina na malo⁵

— Trgovina⁶ je važna gospodarska djelatnost. U lancu dodane vrijednosti ona je posrednik i snažno utječe na proizvodnju i potrošnju. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), u 2022. godini udio trgovine u BDP-u izraženom u tržišnim cijenama iznosio je 20,0 posto, u zaposlenosti pravnih osoba 15,2 posto⁷ te u broju aktivnih pravnih osoba 14,4 posto⁸. Trgovina je djelatnost u kojoj su promjene izuzetno dinamične i brojni čimbenici utječu na njezin razvoj, a 2022. godina bila je obilježena visokom stopom inflacije u zemljama EU-a, ratom u Ukrajini, energetsom krizom i padom raspoloživog dohotka. Indeks potrošačkih cijena u Hrvatskoj iznosio je 10,8 posto.

U 2022. godini realni promet u trgovini na malo kumulativno je povećan za 1,8 posto na međugodišnjoj razini. Nominalni rast cijena bio je 15,9 posto, a cjenovna komponenta iznosila je 14,0 posto. Realni promet je kroz godinu bio pozitivan gotovo u svim mjesecima, osim u listopadu i prosincu. Desezonirana serija, međutim, pokazuje pad prometa u trgovini na malo za 0,5 posto, a trend serija njegov rast od 0,6 posto u prosincu 2022. u odnosu na prosinac 2021. godine (slika 3).

U 2022. godini nominalni rast prometa na međugodišnjoj razini ostvarile su sve trgovačke struke, osim trgovine na malo internetom ili poštom. U strukturi nominalnog prometa u trgovini na malo (G47) najveće nominalno povećanje prometa imale su trgovina motornim gorivima i mazivima (29,2 posto), maloprodaja tekstila, odjevnih predmeta, obuće i kožnih proizvoda (16,4 posto), ostala trgovina na malo izvan prodavaonica (15,9 posto), maloprodaja u specijaliziranim prodavaonicama živežnih namirnica (15,5 posto) i maloprodaja u ostalim nespecijaliziranim prodavaonicama (15,3 posto). Podaci također pokazuju da je trgovina na malo internetom ili poštom

5 Anić, I.-D. (2023). Trgovina na malo. *Sektorske analize*.

6 Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD 2007.; Narodne novine, 58/2007), trgovina je klasificirana u području G kao trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala. Trgovina G obuhvaća odjeljak 45 (trgovinu na veliko i na malo motornim vozilima i motociklima, popravak motornih vozila i motocikala), odjeljak 46 (trgovinu na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima) i odjeljak 47 (trgovinu na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima).

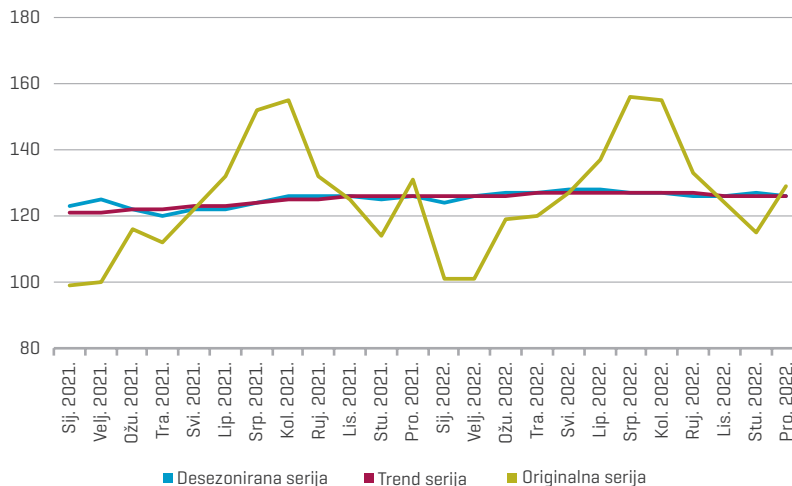
7 U prosincu 2022.

8 U prosincu 2022.

smanjila promet za 4,3 posto nakon rasta u prve dvije pandemijske godine, što znači da se potrošači ponovno vraćaju maloprodaji u tradicionalnim prodavaonicama.

Slika 3.
Realni promet u trgovini na malo – desezonirana i trend serija, 2015. = 100

Izvor: Državni zavod za statistiku.

U 2022. godini bila je visoka stopa inflacije, što umanjuje indekse nominalnog prometa. Indeks potrošačkih cijena ukupno je iznosio u toj godini 10,8 posto. Visok je bio rast cijena hrane i bezalkoholnih pića (15,9 posto). U toj kategoriji, cijena svježeg mlijeka porasla je za 62,6 posto, a cijena jaja porasla je za 60,1 posto u prosincu 2022. u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Cijena odjeće i obuće porasla je za 7,1 posto, alkoholnih pića i duhana za 3,6 posto, dok je rast cijena energije iznosio 17,5 posto na međugodišnjoj razini. U prosincu 2022., u odnosu na prosinac 2021., cijena tekućih goriva porasla je čak za 69,3 posto. Godinu 2022. obilježava smanjenje broja maloprodavača, aktivnih pravnih osoba u trgovini za 1,9 posto i obrtničke trgovine za 1,7 posto. Istovremeno, uslijed povećanja broja pravnih osoba za 2,4 posto, a obrtnika za 3,3 posto na razini cjelokupnog gospodarstva, dolazi do smanjenja udjela trgovine u gospodarstvu u udjelu aktivnih pravnih osoba i udjelu obrtničke trgovine. Treba napomenuti da je pad udjela trgovine u broju maloprodavača dugoročan trend, što upućuje na nastavak okrupnjavanja trgovine i rasta efikasnosti u distribucijskom lancu.

U 2022. godini zaposlenost u pravnim osobama u trgovini (G) povećana je na međugodišnjoj razini za 2,8 posto i za 2,5 posto u trgovini na malo (G47). S obzirom na rast broja zaposlenih u gospodarstvu u odnosu na prethodnu godinu (2,9 posto), blago je smanjen udio trgovine i trgovine na malo u gospodarstvu za 0,2 i 0,4 posto. Pad zaposlenosti u obrtničkoj trgovini (1,6 posto) uz istovremeni rast zaposlenosti u obrtničkom sektoru na razini cijelog gospodarstva (2,2 posto), rezultirao je daljnjim padom udjela obrtničke trgovine u ukupnoj zaposlenosti za 3,7 posto. Trgovina na

malo suočava se s nedostatkom radne snage, koji se rješava zapošljavanjem studenata, umirovljenika na pola radnog vremena te sezonskih radnika iz naše zemlje i zemalja regije, a sve je više i zaposlenih radnika iz zemalja trećeg svijeta. Velika je i fluktuacija radne snage u trgovini.

U 2022. godini plaće su nominalno povećane u trgovini na malo. Na međugodišnjoj razini u trgovini na malo (G47) prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenome u pravnim osobama povećane su za 9,9 posto, a neto plaće za 8,7 posto. Taj rast je bio nešto veći od kretanja u gospodarstvu u istom razdoblju, gdje su bruto plaće povećane za 8,3 posto, a neto plaće za 7,3 posto. Usljed rasta cijena, rast realnih neto plaća u gospodarstvu bio je negativan [-3,1 posto], što vrijedi i za trgovinu. Neto plaće u trgovini na malo su i dalje niske. Plaće u trgovini na malo niže su za 10,0 posto u odnosu na trgovinu i za 18,2 posto u odnosu na gospodarstvo. Niske plaće nisu motivirajuće za povećanje proizvodnosti rada i privlačenje radne snage, pa se trgovina susreće i s problemom nedostatka radne snage.

Nakon pandemijske 2020. godine, prema podacima FINA-e, u 2021. godini trgovačka društva u trgovini na malo (G47) ostvarila su rast prihoda od prodaje od 13,8 posto. Troškovi prodane robe povećani su za 13,4 posto, tj. nešto manje od prihoda od prodaje, pa je došlo do porasta bruto marži za 14,9 posto.⁹ Broj zaposlenih je povećan, ali su rasle i plaće i troškovi osoblja (6,1 posto), a dobit prije oporezivanja je znatno povećana za 66,7 posto zbog smanjenja gubitaka. Proizvodnost rada je smanjena jer je rast broja zaposlenih bio veći od rasta prihoda od prodaje.

U tablici 4 prikazani su rezultati vodećih deset maloprodavača u 2021. godini. Te godine je Konzum plus bio vodeći maloprodavač po ostvarenim prihodima od prodaje u Hrvatskoj. Drugi maloprodavač po ostvarenom prihodu od prodaje u 2021. godini bio je Lidl. Među prva tri maloprodavača u Hrvatskoj je i Spar Hrvatska, koji je dio grupe Spar Holding AG iz Austrije, koja je bila na 77. mjestu među 250 najvećih maloprodavača u svijetu. Konzum plus je 2021. godine bio vodeći trgovac na malo u Gradu Zagrebu i šest županija (Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj, Karlovačkoj, Ličko-senjskoj te Osječko-baranjskoj županiji). Konzum plus je u 2021. godini povećao prihod od prodaje za 5,6 posto, ostvario dobit u iznosu od 40,3 milijuna kuna i povećao broj zaposlenih za 3.837 (54,3 posto) u odnosu na 2020. godinu. Usprkos rastu prihoda, smanjio je udio u prihodu vodećih deset maloprodavača s 25,3 posto na 24,3 posto. Prema istraživanju Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja, Konzum plus je u 2021.

⁹ Istraživanje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja pokazuje da su prosječne marže za prehrambene proizvode u 2021. godini na uzorku od 47 najvećih maloprodavača u razdoblju svibanj/lipanj 2022. bile najviše u kategoriji pekarskih proizvoda i konditorskih proizvoda, a relativno su visoke i u kategoriji svježeg voća i povrća te osnovnih prehrambenih proizvoda (brašno, šećer, riža, rezanci, jestiva ulja i dr.). U tri kategorije su, međutim, smanjene prosječne marže (meso peradi i jaja, mlijeko i mliječni proizvodi, svježe voće i povrće) u svibnju/lipnju 2022. u odnosu na 2021. godinu, dok u pet promatranih kategorija roba bilježi povećanje prosječne marže.

godini imao 620 prodajnih mjesta (tipa malih prodavaonica, samoposluga, supermarketa i hipermarketa), nešto više nego prethodne godine (608), a ostvario je i jedno preuzimanje (Miracolo s 13 prodajnih mjesta u Istarskoj županiji) u listopadu 2021. Spar ima 125 prodajnih mjesta na području 18 županija i Grada Zagreba. Spar je na drugoj poziciji u Gradu Zagrebu s 53 prodajna mjesta. Lidl je imao 105 prodajnih mjesta (sva su velikog formata tipa supermarketi) i bilježi tri prodajna mjesta više u odnosu na prethodnu 2020. godinu. Lidl je vodeći trgovac u Koprivničko-križevačkoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Među vodećim maloprodavačima nalaze se i Plodine, Kaufland, Tommy, Pevex, Studenac, Tisak plus i dm-drogerie markt. Plodine su u promatranj 2021. godini bile na prvom mjestu u matičnoj Primorsko-goranskoj te u Istarskoj županiji, a na drugoj poziciji u tri županije (Ličko-senjskoj, Virovitičko-podravskoj i Zadarskoj županiji), dok je Kaufland vodeći trgovac na malo u Brodsko-posavskoj i Požeško-slavonskoj županiji. Tommy najviše prihoda ostvaruje u Splitsko-dalmatinskoj županiji i lider je u Šibensko-kninskoj županiji, Zadarskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Tablica 4.

Odabrani pokazatelji poslovanja vodećih deset maloprodavača u 2021. godini

	Prihodi od prodaje (u mlrd. kuna)	Bruto marža (u % prihoda od prodaje)	Profitabilnost prodaje (u %)	Koeficijent ukupne zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Prosječno razdoblje plaćanja obveza prema dobavljačima (u danima)
Konzum plus	10,4	26,5	0,4	1,026	0,372	47,3
Lidl Hrvatska	6,5	26,3	5,9	0,471	0,929	23,0
Spar Hrvatska	5,0	21,4	0,3	0,744	0,616	45,2
Plodine	4,6	19,5	5,7	0,651	0,627	66,8
Kaufland Hrvatska	4,2	27,8	2,1	0,302	1,226	26,3
Tommy	3,6	27,2	3,6	0,922	0,799	49,1
Pevex	2,4	33,7	11,9	0,339	3,156	20,7
Studenac	2,3	30,0	-0,4	0,726	0,648	70,7
Tisak plus	2,0	21,6	1,1	0,751	0,609	35,5
dm-drogerie markt	1,9	36,8	3,9	0,737	1,415	30,1

Napomene: Obuhvat je odjeljak G47 bez djelatnosti G47,3 (trgovina na malo motornim gorivima i mazivima u specijaliziranim prodavaonicama). Profitabilnost prodaje = neto dobit nakon oporezivanja/poslovni prihodi * 100; koeficijent ukupne zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze. Prosječno razdoblje plaćanja obveza prema dobavljačima = 365/koeficijent obrtaja obveza prema dobavljačima; koeficijent obrtaja obveza prema dobavljačima = neto prodaja/obveze prema dobavljačima.

Izvor: Izračun autora prema podacima FINA-e.

Realni promet u trgovini na malo u EU-27 (G47, kalendarski prilagođeni indeksi u odnosu na isto razdoblje prošle godine) povećan je za 1,1 posto u 2022. u odnosu na prethodnu godinu. Promet prehrambenih proizvoda smanjen je za 2,3 posto, dok je promet neprehrambenih proizvoda povećan

za 2,6 posto. Strukturne poslovne statistike u trgovini na malo omogućuju usporedbu trgovine na malo u Hrvatskoj i trgovine na malo u zemljama EU-a. U bazi strukturnih statistika Eurostata zadnji raspoloživi niz podataka za djelatnost G47 (trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima) bio je za 2020. godinu. U usporedbi sa zemljama EU-a, Hrvatska je u grupi zemalja koje imaju okrupnjenu trgovinu na malo, s većim brojem zaposlenih po maloprodavaču. S druge strane, po većini pokazatelja uspješnosti, ona zaostaje za prosjekom EU-a. Zaostaje za prosjekom EU-a u proizvodnosti rada, ima niže plaće u trgovini na malo, niže marže i niže investicije, što sve otežava razvoj trgovine na malo. U 2020. godini prosječni troškovi osoblja po zaposlenom bili su za 47,5 posto niži od prosjeka EU-a. Upola niže plaće od prosjeka EU-a nisu motivirajuće za privlačenje radnika i stručnjaka i za povećanje proizvodnosti rada. Investicije u trgovini na malo po zaposlenom također su niže od prosjeka EU-a, i to za 17,1 posto u 2020. godini, što umanjuje potencijal za rast i razvoj trgovine u budućnosti.

Godina 2023. je i dalje vrlo neizvjesna zbog nastavka rata u Ukrajini, energetske krize, inflatornih pritisaka u Europi i pritiska na rast kamatnih stopa. To narušava raspoloženje potrošača, povećava nesigurnost, umanjuje raspoloživi dohodak i negativno se odražava na potrošnju i promet. S druge strane, nekoliko čimbenika ima pozitivan utjecaj na rast. To su uvođenje eura i ulazak u prostor Schengena, mogućnost intenzivnijeg korištenja europskih sredstava u okviru više programa te mjere pomoći hrvatskim građanima i gospodarstvu od strane Vlade Republike Hrvatske, što ima pozitivan utjecaj na imidž Hrvatske i na turizam.

Ipak, prerano je govoriti o brzom prijelazu iz krize i moguće recesije u održivi i stabilan gospodarski rast, već je sigurnije reći da možemo govoriti o postepenom oporavku gospodarstva i trgovine. Prema projekcijama Europske komisije, očekuje se rast BDP-a od 1,2 posto u 2023. godini i 1,9 posto u 2024. godini, ali se predviđa i rast cijena od 6,5 posto u 2023. godini i 1,6 posto u 2024. godini. Ako se ostvari prognozirani rast, možemo očekivati da će i realni promet u trgovini na malo rasti u idućem razdoblju po sličnim stopama.

Hrana i piće¹⁰

Industrija hrane i pića ističe se po visokom udjelu u hrvatskom BDP-u i ukupnoj zaposlenosti. Udio industrije hrane i pića u BDP-u Hrvatske u 2021. godini iznosio je 2,4 posto [od čega je udio proizvodnje hrane iznosio 2,0 posto, a proizvodnje pića 0,4 posto]. Istovremeno je udio proizvodnje hrane i pića u BDP-u prerađivačke industrije iznosio 20,5 posto. Proizvodnja hrane pritom prisvaja udio od 17,2 posto, a proizvodnja pića od 3,3 posto.

Tablica 5.
Kretanje glavnih sektorskih pokazatelja, međugodišnje stope promjene, 2022., u %

Izvor: Izračun autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

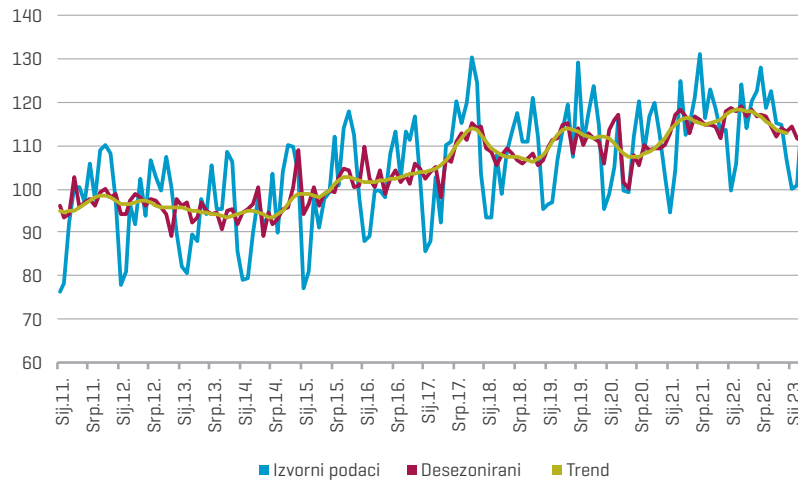
Industrija hrane	2022.
Proizvodna aktivnost	0,4
Zaposlenost	1,7
Prosječna bruto plaća	3,0
Industrija pića	2022.
Proizvodna aktivnost	12,3
Zaposlenost	3,7
Prosječna bruto plaća	-7,1

Industrija hrane nakon rasta proizvodne aktivnosti od 5,8 posto u 2021. godini, u 2022. godini bilježi međugodišnji rast od 0,4 posto (slika 4). Udio industrije hrane i pića u ukupnoj zaposlenosti u 2022. godini iznosio je 3,4 posto [od čega je udio proizvodnje hrane iznosio 3 posto, a proizvodnje pića 0,4 posto]. Usporedno s rastom ukupne aktivnosti industrije hrane, povećao se i broj zaposlenih. To se odrazilo na rast aktivnosti sektora, kao i na blagi rast plaća. U prosincu 2022. godine, industrija hrane zapošljavala je 41.797 radnika, što u odnosu na isti mjesec 2021. godine predstavlja za 1,7 posto veću zaposlenost. Mjesečne su bruto plaće u prosincu 2022. godine u industriji hrane na međugodišnjoj razini nominalno povećane za 3,0 posto.

10 Palić, P. [2023]. Hrana i piće. *Sektorske analize*.

Slika 4.
Proizvodnja hrane,
2010. = 100

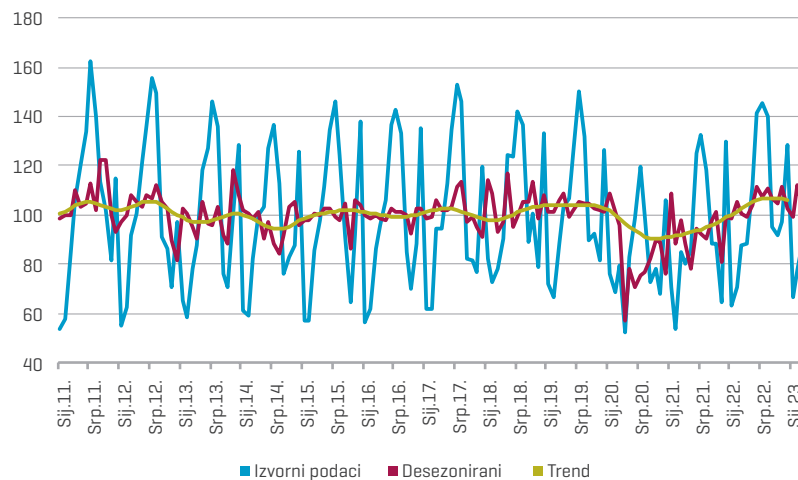
Izvor: Ekonomski institut, Zagreb, na osnovi izvornih podataka Državnog zavoda za statistiku.

Proizvodna aktivnost industrije pića na razini 2022. godine zabilježila je međugodišnji rast od 12,3 posto (slika 5). Paralelno s povećanjem aktivnosti tijekom 2022. godine, industriju pića obilježava i povećanje broja zaposlenih. Tako je u prosincu 2022. godine ova industrija zapošljavala 5.177 radnika, što je za 3,7 posto više nego u istom mjesecu 2021. godine.

Slika 5.
Proizvodnja pića,
2010. = 100

Izvor: Ekonomski institut, Zagreb, na osnovi izvornih podataka Državnog zavoda za statistiku.

Međutim, bitno je naglasiti kako je u prosincu 2022. prosječna bruto plaća u ovoj industriji bila nominalno manja za 7,1 posto u usporedbi s prosincem 2021. godine. Prosječna nominalna bruto plaća isplaćena u prosincu 2022. godine u industriji pića iznosila je 10.279 kuna, što je bilo za 4,4 posto ispod prosjeka gospodarstva te za 13,3 posto iznad prosjeka cjelokupne prerađivačke industrije. Analizira li se kretanje izvoza i uvoza proizvoda prehrambene industrije, od 2010. do 2022. godine, može se ustvrditi da dolazi do povećanja obujma vanjskotrgovinske razmjene

industrije hrane, pri čemu je povećanje uvoza bilo veće od povećanja izvoza. Izvoz prehrambene industrije od 2010. do 2022. godine povećan je za 208,6 posto, a uvoz za 218,13 posto. Brži rast uvoza od rasta izvoza doveo je do blagog pogoršanja vanjskotrgovinske bilance i samim time manje pokrivenosti uvoza izvozom.

Uvidom u posljednje financijske pokazatelje za deset vodećih trgovačkih društava u industriji hrane može se zaključiti kako ovaj sektor pokazuje povećanje aktivnosti tijekom 2021. godine (tablica 6). Na povećanu aktivnost upućuje kretanje ukupnih prihoda koji su u 2021. godini bili veći za 5,5 posto u odnosu na 2020. godinu. Također, uz povećanje prihoda zabilježena je i povećana zaposlenost za 1,1 posto te se proizvodnost rada povećala za 9,8 posto u 2021. godini. U 2021. godini zabilježeno je povećanje dobiti prije oporezivanja za deset najvećih trgovačkih društava prehrambene industrije [786 milijuna kuna].

Tablica 6.
Deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti proizvodnje hrane – odabrani financijski pokazatelji, 2021.

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

	Ukupni prihodi (u mil. kuna)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)
Vindija	3.219,2	0,7	0,8	0,1
Podravka	2.285,1	0,1	2,9	11,2
Dukat	2.129,3	0,2	1,6	10,9
PIK Vrbovec plus	1.825,0	0,8	1,9	1,5
Mesna industrija braća Pivac	1.709,2	0,5	0,7	3,9
PPK	1.343,0	0,2	3,7	1,5
Zvijezda plus	1.088,5	0,6	2,0	7,0
Ledo plus	1.045,1	0,1	3,7	4,1
Kraš	967,1	0,3	2,2	2,8
Enna Fruit	889,1	0,8	1,2	3,8

Prema financijskim pokazateljima za deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti proizvodnje pića može se zaključiti da je tijekom 2021. godine povećana aktivnost ovog sektora (tablica 7). Nakon pada aktivnosti u 2018., 2019. i 2020. godini, deset vodećih društava industrije pića u 2021. godini bilježi međugodišnji rast ukupnih prihoda od 21,2 posto. Također, međugodišnje povećanje prihoda uz istovremeno smanjenje zaposlenosti (broj zaposlenih smanjen je za 1,5 posto) za posljedicu je imalo povećanje proizvodnosti rada. Štoviše, proizvodnost rada se u 2021. godini povećala za 23,1 posto u odnosu na 2020. godinu.

Tablica 7.
Deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti proizvodnje pića – odabrani financijski pokazatelji, 2021.

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

	Ukupni prihodi (u mil. kuna)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)
Zagrebačka pivovara	1.183,0	0,6	1,1	28,5
Jamnica plus	1.140,0	0,7	1,5	8,7
Coca-Cola HBC Hrvatska	1.072,6	0,4	1,0	8,7
Heineken Hrvatska	648,0	0,3	1,4	11,0
Badel 1862	376,7	0,3	3,2	16,4
Carlsberg Croatia	362,9	0,4	1,0	4,0
Slavonija slad	241,9	0,8	1,9	9,4
Agrolaguna	126,6	0,6	1,7	-4,9
Maraska	111,1	0,7	1,0	1,2
Kis pića	81,1	0,8	1,4	9,8

Od vodećih deset proizvođača hrane, na Zagrebačku burzu uvrštena je Podravka. Zanimljiv je podatak da je Podravka [s težinom u indeksu od 19,16 posto] uvrštena u sastav indeksa CROBEX 10 koji predstavlja deset dionica s najvećom *free float* tržišnom kapitalizacijom i prometom. Također, u 2022. godini najtrgovanija dionica Zagrebačke burze bila je dionica Podravke.

Industrija hrane i pića jedan je od najvećih pokretača gospodarstva u Europskoj uniji te se ističe kao vrlo značajan sektor. Prodaja u cjelokupnoj prerađivačkoj industriji u EU-27 bilježi rast, a posebice se ističe rast prodaje u industriji hrane i pića u 2022. godini. Industrija hrane i pića u četvrtom je tromjesečju 2022. ostvarila pad od 1,2 posto u odnosu na treće tromjesečje 2022. godine. Također i na godišnjoj razini je u 2022. godini zabilježen pad proizvodnje u industriji hrane i pića od 0,5 posto, dok je ukupna industrijska proizvodnja na međugodišnjoj razini ostvarila rast od 3,1 posto. Zaposlenost prerađivačke industrije na razini EU-27 u 2022. godini bilježi međugodišnji rast od 1,3 posto. Rast zaposlenosti od 1,0 posto zabilježen je u industriji hrane, dok je u industriji pića zabilježen rast od 7,3 posto. Izvoz industrije hrane i izvoz industrije pića na razini EU-27 u četvrtom tromjesečju 2022. godine bilježe međugodišnji rast od 20,2 i 8,4 posto. Istovremeno, uvoz industrije hrane povećao se za 18,8 posto, dok se uvoz pića povećao za 15,8 posto.

Iako je prisutan sve veći konkurencijski pritisak na izvoznim tržištima, hrvatsku prehrambenu industriju i dalje karakterizira usporavanje izvoznog rasta. Međutim, ova industrija još uvijek ima vrlo velik udio u izvozu, zaposlenosti i industrijskoj proizvodnji, što je čini važnom industrijskom granom Hrvatske. Upravo zbog toga bi se trebao staviti naglasak na rast industrije hrane i pića. S obzirom na to da industrija hrane i pića ima

višestruke učinke na BDP, zaposlenost i izvoz te utječe i na razvoj ostalih gospodarskih sektora, posebno turizma, od strateške je važnosti za gospodarstvo Republike Hrvatske. Međutim, situacija s epidemijom bolesti COVID-19 koja je posljednje tri godine prisutna imala je dodatan utjecaj na usporavanje gospodarstva, kako na globalnoj razini, tako i na razini Hrvatske. S obzirom na to da su ovo izazovna razdoblja za sve sektore, potrebno je naći uporište u daljnjem rastu i jačanju industrije hrane i pića. Pritom bi naglasak trebao biti na izvozu kroz jačanje imidža Hrvatske u kontekstu hrane i pića, većim ulaganjima u razvoj novih proizvoda i inovacije te poboljšanju investicijske klime. Prošlu godinu obilježila su znatna poskupljenja i porast cijena sirovina, različitih dobara i usluga. Pritom se treba uzeti u obzir kako su upravo rastuće cijene hrane jedan od najvećih doprinosa inflaciji tijekom prošle godine. Prema MMF-u prosječna stopa inflacije cijena hrane od početka 2021. godine premašila je ukupnu prosječnu stopu inflacije za razdoblje od 2016. do 2020. godine. Štoviše, sama inflacija hrane erodirala je globalni životni standard istom brzinom kao inflacija ukupne potrošnje u pet godina neposredno prije pandemije bolesti COVID-19.

Telekomunikacije¹¹

Prema podacima HAKOM-a, ukupni prihodi od telefonskih usluga u nepokretnoj mreži u četvrtom tromjesečju 2022. smanjeni su u odnosu na isto razdoblje 2021. za 9,35 posto. Istovremeno, smanjeni su ukupni maloprodajni i veleprodajni prihodi od telefonskih usluga u nepokretnoj javnoj komunikacijskoj mreži. Međugodišnje smanjenje maloprodajnog prihoda u nepokretnoj mreži u zadnjem tromjesečju 2022. iznosilo je 6,73 posto. U istom je razdoblju veleprodajni prihod smanjen za čak 32,59 posto. S druge strane, ukupni prihod od telefonskih usluga u četvrtom tromjesečju prošle godine porasli su za 7,98 posto u usporedbi s četvrtim tromjesečjem 2021. godine. Prihod od telefonskih usluga u nepokretnoj mreži ostvaren u 2022. godini ukupno je smanjen za 6,78 posto u odnosu na onaj u 2021. godini.

U slučaju pokretne mreže i maloprodajni i veleprodajni prihodi su na kraju 2022. godine bili veći nego u istom razdoblju 2021. godine. Međugodišnje povećanje maloprodajnog prihoda u pokretnoj mreži na kraju 2022. godine iznosilo je 7,03 posto, a veleprodajnog čak 13,3 posto. Treba ipak napomenuti da zbog promjene izvještajnog sustava jednog operatora podaci o ukupnom prihodu u pokretnoj javnoj komunikacijskoj mreži nisu usporedivi s prethodnim razdobljima. Što se tiče prihoda od telefonskih usluga u pokretnoj mreži, ukupno je u cijeloj 2022. godini ostvareno 3.808.690.436 kuna, odnosno 3,76 posto više nego godinu ranije.

Kretanje ukupnih prihoda i u nepokretnoj i pokretnoj javnoj komunikacijskoj mreži na kraju 2022. godine u skladu je s promjenama broja korisnika telefonskih usluga. Naime, ukupan broj priključaka u nepokretnoj komunikacijskoj mreži u četvrtom tromjesečju 2022. smanjen je za 2,64 posto u odnosu na isto razdoblje 2021. godine te je iznosio 1.233.109 priključaka. Tome treba dodati i smanjenje ukupnog odlaznog prometa operatora nepokretne javne komunikacijske mreže od 22,53 posto u četvrtom tromjesečju 2022. u odnosu na isto razdoblje 2021. godine.

11 Božić, Lj. (2023a). Telekomunikacije. *Sektorske analize*.

U istom je razdoblju broj korisnika telefonskih usluga u pokretnoj mreži povećan za 1,78 posto, a gustoća korisnika za 12,15 posto. Gustoća korisnika na kraju prošle godine bila je 115,22 posto. Na kraju prošle godine u Hrvatskoj je bilo ukupno 4.480.469 korisnika telefonskih usluga u pokretnoj mreži. Treba napomenuti i da se broj korisnika bez pretplatničkog odnosa u četvrtom tromjesečju smanjio za 6,26 posto na međugodišnjoj razini. U tom je razdoblju broj korisnika s pretplatničkim odnosom povećan za 8,47 posto.

Ukupni odlazni promet u pokretnoj mreži u cijeloj 2022. godini bio je za 1,58 posto manji nego 2021. godine. Trajanje poziva vlastitih korisnika u *roamingu* u međunarodnim mrežama u 2022. godini je na međugodišnjoj razini povećano za 2,54 posto. U istom je razdoblju trajanje poziva stranaca u *roamingu* u nacionalnim mrežama povećano za 15,16 posto.

Broj poslanih SMS i MMS poruka u analiziranom razdoblju je također u padu. U 2022. godini ukupno je poslano 1.078.660.574 SMS poruka i 7.193.078 MMS poruka. U usporedbi s podacima za 2021. godinu, prošle je godine poslano 15,21 posto manje SMS poruka i 19,5 posto manje MMS poruka. Ovakvi podaci jasno upućuju na supstituciju komunikacije putem SMS-a i MMS-a komunikacijom putem mobilnih aplikacija za razmjenu poruka, fotografija i drugih datoteka.

Povećanju ukupnih prihoda od usluga u pokretnoj mreži na kraju 2022. godine svakako je doprinijelo i povećanje cijena usluga mobilne telefonije, koje su, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, na kraju prošle godine bile 4,9 posto skuplje nego na kraju 2021. godine.

Najveći udio na tržištu u pokretnoj mreži na kraju 2022. godine, kao i obično, imao je HT s 44,8 posto korisnika, što je ipak nešto manje nego na kraju 2021. godine kada je HT imao tržišni udio od 45,5 posto. A1 je i dalje s 35,4 posto udjela na drugom mjestu. Telemach je na kraju 2022. godine imao 19,2 posto ukupnog broja korisnika usluga u pokretnoj mreži. Prema podacima HAKOM-a o prenesenim brojevima u pokretnoj mreži, u četvrtom tromjesečju 2022. godine bilo je ukupno 2.437.858 prenesenih brojeva.

Tablica 8.
Nepokretna i pokretna komunikacijska mreža u 2022. godini

Izvor: HAKOM.

	Nepokretna mreža	Pokretna mreža
Broj korisnika	1.182.557	4.480.469
Odlazni promet (u min.)	1.277.943.992	11.228465.569
Ukupni prihodi (u kn)	1.009.901.427	3.808.690.436
Indeks potrošačkih cijena (godišnji indeksi)	100,0	104,9

Ovi podaci ukazuju na recentne promjene u korištenju telekomunikacijskih usluga. Tome dodatno svjedoči povećanje broja priključaka širokopojasnog pristupa internetu, kao i ukupnog prometa po svim širokopojasnim pristupnim tehnologijama te u skladu s tim i ukupnih prihoda od usluga pristupa internetu. Na kraju 2022. godine u Hrvatskoj je bilo ukupno 5.992.716 priključaka širokopojasnom internetu, što je povećanje od 3,95 posto u odnosu na isto razdoblje 2021. godine. Ukupno 81,8 posto priključaka širokopojasnog pristupa internetu odnosi se na priključke putem pokretne mreže.

Ukupni podatkovni promet u četvrtom tromjesečju 2022. iznosio je 891.990.074 GB. U usporedbi s istim razdobljem 2021. godine, podatkovni je promet povećan za 16,94 posto. Većina, odnosno 69,50 posto ukupnog podatkovnog prometa u posljednjem tromjesečju prošle godine odnosilo se na promet u nepokretnim mrežama. Podatkovni promet u pokretnim mrežama u tom je razdoblju ipak rastao nešto više. Međugodišnje povećanje podatkovnog prometa u pokretnim je mrežama na kraju 2022. bilo 19,95 posto. U istom je razdoblju podatkovni promet u nepokretnim mrežama povećan za 16,08 posto.

Podatkovni promet po svim tehnologijama širokopojasnog pristupa internetu prošle je godine povećan za 22,56 posto u odnosu na prethodnu, 2021. godinu. Podatkovni promet u nepokretnim mrežama rastao je na međugodišnjoj razini nešto više: 23,76 posto u usporedbi s 19,97 posto koliko je povećan podatkovni promet u pokretnim mrežama.

S obzirom na veći broj korisnika kao i povećanje podatkovnog prometa, na kraju 2022. godine povećan je i ukupni prihod od usluga pristupa internetu, i to za 4,68 posto u odnosu na kraj 2021. godine. U cijeloj 2022. godini operatori su od usluga pristupa internetu ostvarili ukupni prihod u iznosu od 5.683.978.152 kuna, što je 5,88 posto više nego 2021. godine. 67,2 posto ukupnog prihoda od pružanja usluga interneta odnosi se na pristup putem pokretne mreže. Od pristupa internetu putem nepokretne mreže operatori su prošle godine ostvarili prihod u iznosu od 1.864.033.132 kune.

U prosincu 2022. u sektoru telekomunikacija bilo je 9.254 zaposlenika, što je 1,4 posto manje nego u istom mjesecu 2021. Početkom 2023. godine broj zaposlenih u sektoru telekomunikacija bio je na približno istoj razini kao i na kraju prošle godine, a značajnije povećanje broja zaposlenih u sektoru telekomunikacija ove godine zabilježeno je tek u travnju kad je bilo 9.246 zaposlenih, što je približno na razini broja zaposlenih iz prosinca prošle godine. Zaposlenost u sektoru telekomunikacija u travnju ove godine je porasla 1,5 posto u odnosu na zaposlenost u travnju prošle godine. Prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena u sektoru telekomunikacija i

dalje je značajno viša od prosjeka za Republiku Hrvatsku. U 2022. godini prosječna mjesečna bruto plaća u sektoru telekomunikacija iznosila je 14.397 kuna, odnosno 1.911 eura. U tom je razdoblju prosječna bruto plaća u Hrvatskoj iznosila 10.400 kuna, tj. 1.380 eura. Prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena u sektoru telekomunikacija u siječnju ove godine bila je čak 19,4 posto viša nego u istom mjesecu 2022. godine. U veljači ove godine isplaćena prosječna bruto plaća u sektoru telekomunikacija bila je 5,9 posto niža u odnosu na isto razdoblje prethodne godine.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, cijene telefonskih i telefaks usluga u Hrvatskoj prošle godine smanjene su za 0,2 posto u odnosu na cijene 2021. godine. U tom je razdoblju došlo do povećanja cijena mobilne telefonije za 2,6 posto. Potrošačke cijene usluga pristupa internetu 2022. godine smanjene su za 7,3 posto u usporedbi s onima iz 2021. godine. Paketi telekomunikacijskih usluga u navedenom razdoblju su pojeftinili za 3,8 posto. Što se tiče cijena fiksne telefonije, one su prošle godine ostale iste kao i 2021. godine.

Na početku 2023. godine cijene usluga u mobilnoj telekomunikaciji nastavile su rasti. U siječnju i veljači 2023. godine one su porasle 4,9 posto na međugodišnjoj razini. Porast cijena usluga u mobilnoj mreži u ožujku 2023. u odnosu na ožujak 2022. iznosio je 3,8 posto. Za razliku od cijena mobilne telefonije, potrošačke cijene usluga pristupa internetu u prva tri mjeseca ove godine bile su niže za 11,3 posto u usporedbi s istim mjesecima 2022. godine. Cijene paketa telekomunikacijskih usluga u navedenom razdoblju su također bile niže nego u prva tri mjeseca prošle godine, i to za 2,7 posto.

Deset vodećih trgovačkih društava [tablica 9] u Hrvatskoj u sektoru telekomunikacija u 2021. godini ostvarilo je zajedno 1.646,30 milijuna eura ukupnog prihoda, što u odnosu na 2020. godinu čini rast od 2,85 posto.

Prema podacima Eurostata, u Europskoj je uniji 2021. godine poslovalo ukupno 37.962 poduzeća u sektoru telekomunikacija. Najveći broj poduzeća te je godine bio u sektoru telekomunikacija u Poljskoj [6.567] i Španjolskoj [6.401]. Prema podacima iz istog izvora, u sektoru telekomunikacija u Hrvatskoj bilo je 369 poduzeća.

_Tablica 9.

Pokazatelji poslovanja vodećih trgovačkih društava u sektoru telekomunikacija u 2021.

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Indeks 2021./2020.	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)	Proizvodnost rada (u mil. eura)
HT	808,73	103,65	0,12	3,83	13,54	0,24
A1 Hrvatska	460,71	105,94	0,69	0,37	11,43	0,28
Telemach Hrvatska	192,46	97,87	0,55	1,07	9,36	0,39
OT-Optima Telekom	57,79	95,57	1,02	0,25	-10,84	0,16
Iskon Internet	53,08	98,50	0,68	0,42	-5,47	0,35
Odašiljači i veze	31,92	96,94	0,11	4,19	19,58	0,11
HEP-Telekomunikacije	19,31	104,67	0,15	0,87	7,72	0,48
Printec Croatia	7,89	76,35	0,26	2,17	2,68	0,10
Croatel	7,20	132,09	0,05	17,65	47,10	0,09
Terrakom	7,20	97,98	0,65	1,12	8,55	0,19

Napomena: Koeficijent zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod * 100; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

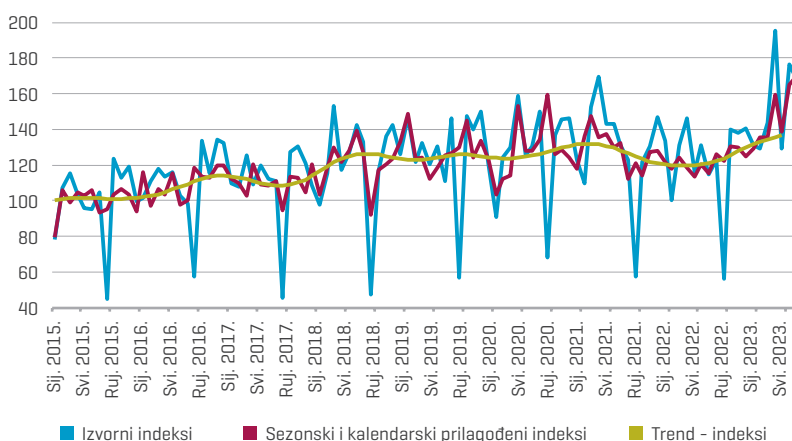
Dobre rezultate poslovanja operatori u Hrvatskoj objašnjavaju uglavnom ulaganjima u razvoj mreže u prethodnim godinama. HAKOM je ove godine proveo neovisno mjerenje kvalitete mobilnih mreža u Hrvatskoj. Najbolji ukupni rezultat ostvario je Hrvatski Telekom s osvojenih 942 boda. Na drugom mjestu je A1 Hrvatska koji ima ukupno 928 osvojenih bodova. Telemach je sa značajno manje bodova (884 boda) na trećem mjestu po kvaliteti mobilne mreže. Treba napomenuti i da su iz HAKOM-a istaknuli kako rezultati testa ukazuju da su pokretne telekomunikacijske mreže u Hrvatskoj kvalitetne i prate tehnološki razvoj.

Farmaceutska industrija¹²

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka u prvih šest mjeseci 2023. godine povećana je za čak 27,8 posto u odnosu na isto razdoblje prethodne godine (slika 6). U lipnju 2023. godine, prema izvornim indeksima proizvodnje osnovnih farmaceutskih proizvoda i pripravaka, došlo je do povećanja obujma proizvodnje za 45,5 posto u odnosu na isti mjesec 2022. godine, te do povećanja u odnosu na prosjek 2022. godine za 36,8 posto.

Slika 6.
Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka (2015. = 100)

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Zalihe gotovih farmaceutskih proizvoda kod proizvođača u lipnju 2023. godine povećane su za 21,8 posto u odnosu na isti mjesec 2022. godine. U usporedbi sa svibnjem ove godine, zalihe gotovih proizvoda u farmaceutskoj industriji su smanjene za 1,6 posto.

Ukupan broj zaposlenih u farmaceutskoj industriji u srpnju 2023. bio je 5.997 [2,6 posto svih zaposlenih u prerađivačkoj industriji] te je povećan na međugodišnjoj razini za 6,3 posto, a za 0,4 posto u odnosu na lipanj ove godine. Prosječan broj zaposlenih u proizvodnji osnovnih farmaceutskih

12 Božić, Lj. (2023b). Farmaceutska industrija. *Sektorske analize*.

proizvoda i pripravaka u 2022. godini bio je 5.615, odnosno 4,9 posto veći nego 2021. godine. Proizvodnost rada u farmaceutskoj industriji krajem lipnja ove godine bila je 19 posto veća nego u istom razdoblju prošle godine.

Prosječna mjesečna bruto plaća zaposlenika u proizvodnji osnovnih farmaceutskih proizvoda i pripravaka u 2022. godini iznosila je 2.208 eura. U usporedbi s 2021. godinom, prosječna bruto plaća u ovoj je industriji 2022. godine porasla za 3,3 posto. Prosječna mjesečna bruto plaća zaposlenih u proizvodnji farmaceutskih proizvoda i pripravaka u lipnju ove godine iznosila je 2.198 eura, što predstavlja nominalni rast od 4 posto u odnosu na lipanj 2022.

U 2022. godini izvezeno je farmaceutskih proizvoda u vrijednosti od 1,05 milijardi eura, odnosno 4 posto više u odnosu na 2021. godinu. U 2022. godini uvezeno je farmaceutskih proizvoda u vrijednosti od 1,78 milijardi eura. U odnosu na 2021. godinu, vrijednost uvoza farmaceutskih proizvoda i pripravaka u prošloj je godini povećana za 9,9 posto. Pokrivenost uvoza izvozom farmaceutskih proizvoda u 2021. godini iznosila je 59,3 posto.

Proizvođačke cijene farmaceutskih proizvoda i pripravaka u srpnju su 2023. godine na međugodišnjoj razini povećane za 5,8 posto na nedomaćem i 2,9 posto na domaćem tržištu. Ove godine došlo je i do značajnog povećanja potrošačkih cijena farmaceutskih proizvoda. Farmaceutski proizvodi su u srpnju 2023. godine poskupjeli 5,2 posto u odnosu na isti mjesec prethodne godine te 0,3 posto u odnosu na lipanj 2023. godine.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u djelatnosti obiteljske [opće] medicine u Hrvatskoj 2022. godine izdano je ukupno 52.664.192 recepta za lijekove. Ukupno 8,6 posto izdanih recepata za lijekove odnosi se na anksiolitike. Po broju izdanih recepata u djelatnosti obiteljske [opće] medicine slijede blokatori betaadrenergičkih receptora [6,4 posto] i antacidi, lijekovi za liječenje ulkusne bolesti te lijekovi s djelovanjem na peristaltiku [6,3 posto]. Valja istaknuti kako je prošle godine nakon dugogodišnjeg trenda povećanja broja izdanih recepata u djelatnosti obiteljske medicine zabilježen pad. Naime, 2022. godine izdano je 5,5 posto manje lijekova na recept u odnosu na 2021.

Mjereno iznosom ukupnog prihoda u 2022. godini, popis vodećih poduzeća u farmaceutskom sektoru ostao je isti kao i 2021. godine, ali se promijenio njihov redoslijed [tablica 10]. Naime, Belupo, inače drugo poduzeće na listi, prošle je godine palo na četvrto mjesto po ukupnim prihodima. Vodeće poduzeće u farmaceutskoj industriji u 2022. i dalje je Pliva Hrvatska koja je te godine ostvarila 657,80 milijuna eura prihoda, što čini 59,5 posto

ukupnih prihoda ostvarenih na razini deset vodećih. Ukupni prihodi Plive prošle su godine porasli za 5,24 posto u odnosu na 2021. godinu. Rast prihoda na međugodišnjoj razini zabilježila je većina vodećih trgovačkih društava sektora farmacije. Bruto marža deset vodećih društava sektora 2022. smanjena je za 3,9 posto, dok je proizvodnost rada u 2022. na razini deset vodećih poduzeća sektora povećana za 2,6 posto.

Tablica 10.

Pokazatelji poslovanja deset vodećih farmaceutskih proizvođača u Hrvatskoj u 2022.

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Indeks 2022./2021.	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža	Proizvodnost rada (u eurima)
Pliva Hrvatska	657,80	105,24	0,21	2,15	18,54	252.417,61
JGL	115,07	120,22	0,46	2,61	12,57	192.110,58
Hospira Zagreb	105,28	111,68	0,11	4,01	38,97	269.259,60
Belupo	103,74	106,00	0,12	3,86	17,41	100.423,57
Genera	36,77	94,65	0,31	3,30	-0,81	112.114,47
PharmaS	30,63	101,91	0,55	2,98	6,14	271.033,88
Krka-Farma	28,25	118,58	0,08	7,14	4,83	181.064,15
Fidifarm	14,56	108,97	0,50	4,39	15,58	383.094,47
BioGnost	6,97	107,22	0,24	4,28	9,64	126.687,45
Yasenka	6,51	131,95	0,66	0,96	13,78	144.613,53

Napomena: Koeficijent zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod * 100; proizvodnost rada = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

Prema Eurostatovim podacima, obujam proizvodnje farmaceutskih proizvoda i pripravaka u Europskoj uniji prošle je godine porastao za 18,6 posto u odnosu na 2021. godinu. Nastavljen je trend rasta broja zaposlenih u farmaceutskoj industriji, zabilježen je rast ukupnog prometa i rast proizvođačkih cijena farmaceutskih proizvoda i pripravaka. Tako je 2022. godine u farmaceutskoj industriji Europske unije bilo 5,1 posto više zaposlenih nego 2021. godine, ukupni promet u proizvodnji farmaceutskih proizvoda i pripravaka povećan je za 21,9 posto, a proizvođačke su cijene farmaceutskih proizvoda i pripravaka u Europskoj uniji bile za 3,5 posto više nego 2021. godine.

U 2022. godini još su uvijek bili vidljivi utjecaji pandemije na uspješnost poslovanja vodećih svjetskih farmaceutskih kompanija. Farmaceutske kompanije koje su razvile cjepiva i lijekove protiv koronavirusa i dalje ostvaruju značajne poslovne uspjehe. S obzirom na pad interesa za cijepljenje i docjepijavanje i dobru opskrbljenost tržišta, u narednoj se godini ipak očekuje slabljenje prednosti kompanija koje su razvile ova cjepiva. Trenutno su velika očekivanja od lijekova za dijabetes i pretilost.

— Građevinarstvo i nekretnine¹³

— Usprkos brojnim negativnim utjecajima kojima je ovaj sektor bio izložen u proteklom razdoblju (recesija 2009. – 2014., pandemija koronavirusa, odljev kvalificirane radne snage prema razvijenijim zemljama EU-a), građevinarstvo još uvijek zauzima značajno mjesto u hrvatskom gospodarstvu. Prema zadnjim dostupnim podacima DZS-a, građevinarstvo je u strukturi ukupnog gospodarstva u prvoj polovici 2023. godine sudjelovalo s udjelom od oko 5,0 posto (tablica 11). Osim učinka na agregatnu proizvodnju, zapažen je doprinos građevinarstva i ukupnoj zaposlenosti. Broj je zaposlenih u ovoj djelatnosti u mjesecu kolovozu 2023. godine iznosio 137.279, što čini 7,9 posto ukupnog broja zaposlenih u Republici Hrvatskoj. Istovremeno je od ukupnog broja zaposlenih u građevinskom sektoru njih 82,0 posto bilo zaposleno u pravnim osobama, a 18,0 posto u obrtima.

— Tablica 11.
Glavni sektorski
pokazatelji

Napomena: Postotne promjene su u odnosu na isto razdoblje prethodne godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	2020.	2021.	2022.	2023.	
Udio u BDP-u (stanje, u %)	5,1	5,0	4,8	5,0	Siječanj – lipanj
Udio u ukupnoj zaposlenosti (stanje, u %)	7,9	8,1	7,9	7,9	Kolovoz
Obujam građevinskih radova (postotna promjena)	4,4	9,3	4,0	3,5	Siječanj – srpanj
Broj zaposlenih (postotna promjena)	6,3	2,1	4,4	6,0	Kolovoz
Završeni stanovi (postotna promjena)	2,0	4,7	26,9	-	-
Izdana odobrenja za građenje (postotna promjena)	-5,3	12,2	5,8	2,9	Siječanj – srpanj
Cijena prodanih stanova (postotna promjena)	3,1	7,8	20,2	4,1	Siječanj – lipanj

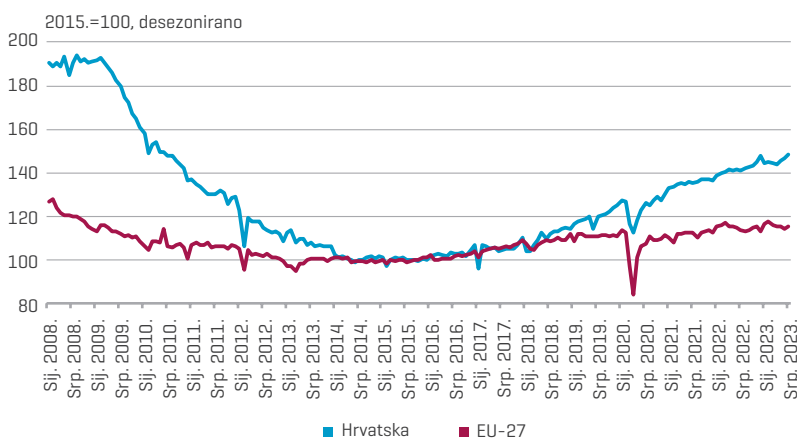
Na pozitivna kretanja u građevinarstvu ukazuju glavni sektorski pokazatelji u 2022. i u prvoj polovici 2023. godine (tablica 11). Od analiziranih pokazatelja posebno valja istaknuti rast obujma građevinskih radova u 2022. godini, i to za 4,0 posto na međugodišnjoj razini (slika 7). Istovremeno, kretanja

13 Buturac, G. (2023). Građevinarstvo i nekretnine. *Sektorske analize*.

na tržištu nekretnina daju snažan impuls pozitivnim trendovima na razini čitavog sektora. Broj završenih novih stanova povećao se čak za 26,9 posto, dok se prosječna cijena prodanih stanova povećala za 20,2 posto. Analiza najnovijih kretanja u prvoj polovici ove godine ukazuje na nastavak rasta glavnih sektorskih pokazatelja [obujma građevinskih radova, udjela u ukupnoj zaposlenosti, prosječne cijene prodanih stanova]. Istovremeno, pozitivna očekivanja prelila su se na značajniji rast izdanih odobrenja za građenje. Ona su se u prvih sedam mjeseci ove godine povećala za 2,9 posto na međugodišnjoj razini.

Slika 7.
Obujam građevinskih radova u Republici Hrvatskoj i EU-27, siječanj 2008. – srpanj 2023.

Izvori: Državni zavod za statistiku i Eurostat.

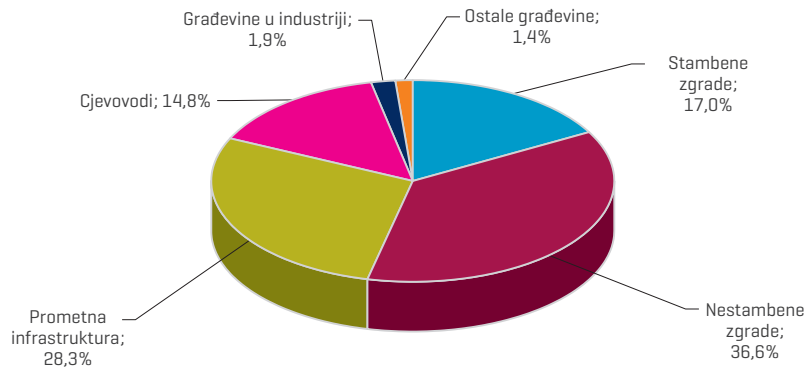

Za razliku od Hrvatske, najnovija kretanja na razini cijele Europske unije [EU-27] potvrđuju značajno usporavanje aktivnosti. Tako se obujam građevinskih radova u EU-27 u prvih sedam mjeseci 2023. godine povećao tek za 0,1 posto u odnosu na isto razdoblje prošle godine. Usporedba desezoniranih podataka na mjesečnoj razini za prosjek EU-27 zemalja pokazuje kako je u razdoblju ožujak – srpanj 2023. došlo do blagog pada aktivnosti u odnosu na početak godine [slika 7].

Analiza vrijednosti izvršenih radova poslovnih subjekata s 20 i više zaposlenih prema vrstama građevina ukazuje kako pozitivnim kretanjima građevinskog sektora najviše pridonose trendovi na tržištu nekretnina te izgradnja prometne infrastrukture [slika 8]. Ukupna vrijednost izvršenih radova ostvarena s vlastitim radnicima u prvih šest mjeseci 2023. godine iznosila je 2,6 milijardi eura, što je za 31,9 posto više u odnosu na isto razdoblje 2022. godine. Od toga iznosa 36,6 posto radova je realizirano u izgradnji nestambenih zgrada, 17,0 posto u izgradnji stambenih zgrada te 28,3 posto u izgradnji prometne infrastrukture.

Slika 8.
Struktura izvršenih građevinskih radova prema vrsti građevine u Republici Hrvatskoj u razdoblju od siječnja do lipnja 2023. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Plaće u građevinarstvu i dalje zaostaju za prosjekom gospodarstva. Prosječna isplaćena neto plaća u građevinarstvu u prvih sedam mjeseci 2023. godine iznosila je 924 eura, što je manje za 17,9 posto u odnosu na prosječnu neto plaću u Hrvatskoj. U usporedbi s istim razdobljem 2022., ona se nominalno povećala za 14,6 posto.

Rast cijena na razini ukupnog gospodarstva kao i rast građevinske aktivnosti pridonijeli su povećanju cijena građevnog materijala, tako da je prosječna cijena građevnog materijala u razdoblju siječanj – kolovoz 2023. bila veća za 7,8 posto u usporedbi s istim razdobljem 2022. godine.

Sektor građevinarstva obilježava značajan odljev radne snage iz Republike Hrvatske. Nastavak takvog trenda mogao bi imati negativne učinke na potražnju za nekretninama. Također, značajniji odljev kvalificirane radne snage iz Hrvatske može postati jedan od glavnih ograničavajućih čimbenika u dinamici obnove potresom pogođenih područja, ali i u realizaciji snažnijeg zamaha građevinske aktivnosti u budućnosti. Podaci sugeriraju kako je problem nedostatka kvalificirane radne snage zasad premošten „uvozom“ radne snage iz drugih zemalja. Dodatni problem u privlačenju djelatnika građevinske struke u Hrvatsku mogla bi predstavljati neadekvatna primanja zaposlenih. Naime, prosječne mjesečne isplaćene neto plaće u građevinarstvu značajnije zaostaju za prosjekom gospodarstva Republike Hrvatske. Shodno provedenoj analizi, za očekivati je kako bi aktivnosti u drugim sektorima, prije svega u turizmu i industriji, mogle značajno odrediti smjer i dinamiku kretanja građevinskog sektora u narednom razdoblju. Ulazak Hrvatske u eurozonu i Schengen mogao bi pridonijeti daljnjoj polarizaciji kretanja cijena nekretnina.

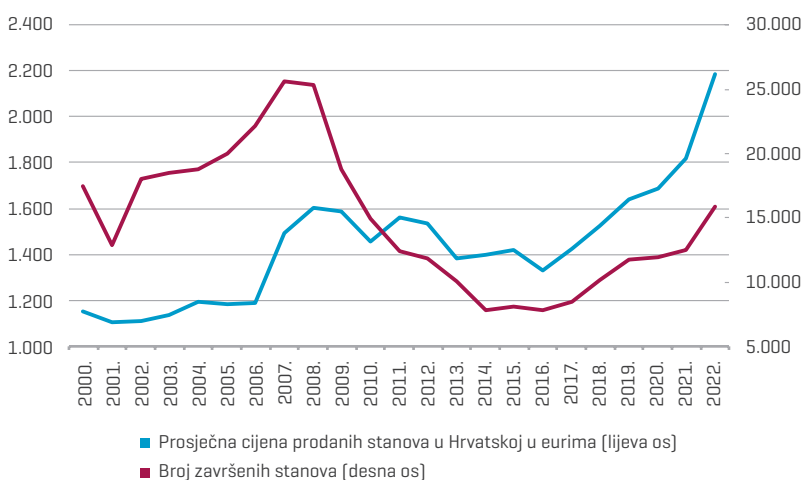
Građevinski sektor u većini zemalja članica Europske unije ima značajnu ulogu u ukupnoj gospodarskoj aktivnosti. Prosječna vrijednost udjela građevinarstva u BDP-u za zemlje članice i za agregat EU-27 u 2021. godini

je bila na razini 5,0 posto. Zapaža se kako građevinarstvo, u prosjeku, ima mnogo veći značaj za gospodarstva „novih“ članica EU-27 u odnosu na „stare“ članice.¹⁴ To se dijelom može objasniti dostignutim stupnjem razvoja, pri čemu u većini starih zemalja članica drugi gospodarski sektori imaju mnogo veći značaj za ukupno gospodarstvo u odnosu na građevinarstvo. Udio građevinarstva u BDP-u u novim članicama EU-27 je u prosjeku 5,2 posto, a u starim članicama 4,7 posto. U novim članicama iznadprosječni udio imaju Litva, Rumunjska, Slovenija, Slovačka, Estonija, Mađarska, Poljska i Cipar. Hrvatska se, s udjelom od 4,8 posto, nalazi ispod prosjeka novih članica EU-27.

Tržište nekretnina u Hrvatskoj bilježi snažan rast aktivnosti. U 2022. godini porastao je broj izgrađenih novih stanova. Usporedno s tim, značajno se povećala prosječna cijena novoizgrađenih stanova. Najveći doprinos tome dao je rast cijena u Gradu Zagrebu i priobalju. U prošloj godini ukupno je izgrađeno 15.875 stanova, što je čak za 26,9 posto više u odnosu na 2021. godinu. Izgradnja stambenih zgrada se u 2022. godini povećala za 17,0 posto na međugodišnjoj razini, a izgradnja nestambenih zgrada za 5,6 posto. Istovremeno, kod izgradnje nestambenih zgrada posebno je izražen rast izgradnje hotela i sličnih zgrada, i to za 69,4 posto. Povećala se i izgradnja zgrada za trgovinu na veliko i malo za 38,8 posto te izgradnja industrijskih zgrada i skladišta za 8,1 posto. Nasuprot tome, smanjila se izgradnja uredskih zgrada [za 10,0 posto], izgradnja zgrada za promet i komunikacije [za 7,5 posto] i izgradnja zgrada za obrazovanje i zdravstvo [za 33,0 posto]. Očekivano, kod izgradnje stambenih zgrada, najviše se povećala izgradnja stambenih zgrada s tri i više stanova, i to za 29,4 posto. Izgradnja zgrada s dva stana se povećala za 18,2 posto, dok se izgradnja zgrada s jednim stanom povećala za 12,7 posto.

Slika 9.
Prosječna cijena prodanih stanova po četvornom metru i broj završenih stanova u Hrvatskoj, 2000. – 2022.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

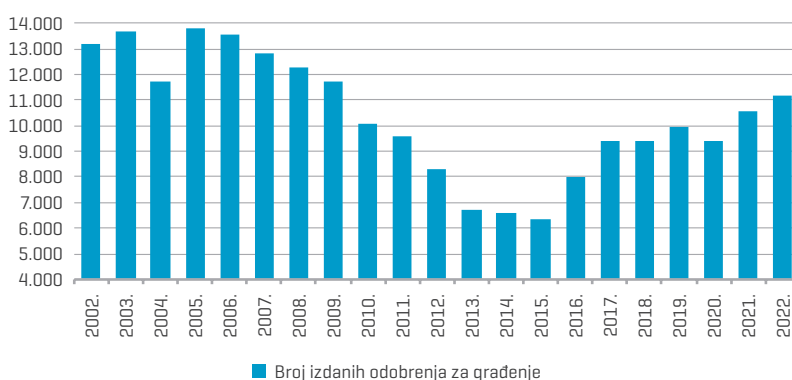
¹⁴ Nove zemlje članice EU-a tranzicijske su zemlje petog vala proširenja koje su 2004. i 2007. godine pristupile Europskoj uniji. To su: Bugarska, Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Slovenija. Hrvatska je zemlja članica od 2013. godine.

Pozitivni trendovi na tržištu nekretnina, ali i inflatorni pritisci, dijelom se očituju u značajnijem rastu prosječne cijene stanova. Prosječna cijena novoizgrađenog stana u 2022. godini bila je za 20,2 posto veća u odnosu na cijenu iz 2021. godine. Ovako velikom rastu cijena značajan doprinos dao je rast cijena u Gradu Zagrebu, pri čemu je on iznosio 32,4 posto. Do usporavanja rasta cijena došlo je u prvoj polovici 2023. godine, kada su cijene novoizgrađenih stanova na razini Republike Hrvatske u prosjeku rasle za 4,1 posto na međugodišnjoj razini. Istovremeno, rast cijena u Gradu Zagrebu iznosio je 6,9 posto.

Detaljniji uvid u očekivana kretanja na tržištu nekretnina osigurava analiza izdanih odobrenja za građenje. Nakon razdoblja dinamičnog rasta tržišta nekretnina, sudeći prema broju izdanih odobrenja za građenje u narednom razdoblju se može očekivati blago usporavanje aktivnosti (slika 10). Broj izdanih odobrenja za građenje se u prvih sedam mjeseci 2023. godine povećao za 2,9 posto na međugodišnjoj razini.

Slika 10.
Izdana odobrenja za građenje u Republici Hrvatskoj, 2002. – 2022.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Detaljniji uvid u stanje i dinamiku kretanja na tržištu nekretnina osigurava analiza financijskih pokazatelja deset vodećih trgovačkih društava u području izgradnje stambenih i nestambenih zgrada. Rezultati prikazani u tablici 12 ukazuju na rast aktivnosti vodećih trgovačkih društava u toj djelatnosti u 2022. godini. Povećana aktivnost ogleda se prije svega u rastu ukupnih prihoda koji su se kumulativno povećali za 10,8 posto.

Smjer i dinamika kretanja na tržištu nekretnina u nadolazećem razdoblju uvelike će biti određeni gospodarskim prilikama u Hrvatskoj i EU-u. Procjene Europske komisije o kretanju BDP-a za Hrvatsku u 2023. godini ukazuju na usporavanje gospodarskog rasta. To bi se dijelom moglo odraziti na smanjenje broja transakcija na tržištu nekretnina u Republici Hrvatskoj i usporavanje rasta cijena nekretnina.

Tablica 12.

**Odabrani pokazatelji
deset vodećih trgovačkih
društava u djelatnosti
izgradnje stambenih i
nestambenih zgrada u
Republici Hrvatskoj u
2022. godini**

Izvor: Izračun autora prema
podacima Poslovne Hrvatske.

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)
Kamgrad	194,7	0,48	1,77	4,51
Strabag	184,3	0,37	2,34	4,49
Radnik	123,9	0,25	2,56	5,60
GIP Pionir	101,6	0,12	9,79	3,61
Ing-grad	82,4	0,40	2,41	8,82
Projektgradnja plus	40,1	0,86	1,39	2,17
Lavčević	31,3	0,34	1,59	1,47
AB gradnja	29,5	0,27	3,52	10,19
Mešić Com	20,4	0,65	2,11	10,67
Tehnika	19,2	1,66	0,12	-24,84

Turizam¹⁵

— Nakon loših rezultata hrvatskog turističkog sektora ostvarenih u 2020. godini obilježenoj pandemijom bolesti COVID-19, u naredne tri godine uslijedio je oporavak. U Hrvatskoj je u razdoblju od siječnja do rujna 2023. godine zabilježeno 17,7 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 87,5 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2022. godine, broj dolazaka turista povećan je za 9,1 posto, a broj noćenja za 2,2 posto. Od ukupno ostvarenih dolazaka turista od siječnja do rujna ove godine strani turisti ostvarili su 88,1 posto, a od ukupno ostvarenih noćenja 91,2 posto. Gledano u odnosu na prvih devet mjeseci 2019. godine, u Hrvatskoj je tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvareno 0,1 posto dolazaka manje, dok je broj noćenja turista veći za 1,1 posto. Usporedba turističkog prometa stranih turista po mjesecima pokazuje kako je najveći porast turističkog prometa stranih turista u odnosu na 2019. godinu ove godine zabilježen u siječnju (10,1 posto) i rujnu (10,2 posto), dok je najveći pad zabilježen u ljetnim mjesecima, u lipnju (-6,4 posto) i kolovozu (-5,9 posto). Najpoželjnija vrsta smještaja i dalje su odmarališta i slični objekti za kraći odmor, na koje otpada 50,8 posto ukupno ostvarenih noćenja. Ipak, u usporedbi s 2022. dolazi i do značajnog rasta broja noćenja u hotelskom smještaju, u kojem je ostvareno gotovo 1,3 milijuna noćenja više, što čini rast od 6,5 posto. Usporedi li se ta struktura s 2019. godinom, ove je godine u hotelskom smještaju ostvareno 95,5 posto, a u odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor 99,6 posto ukupnog broja noćenja iz prva tri tromjesečja 2019., dok kampovi i mjesta za kampiranje bilježe 11,8 posto noćenja više. Strani turisti koji su ove godine posjetili hrvatska turistička odredišta u prosjeku su se zadržavali kraće nego u 2022. godini, ali još uvijek duže nego u razdoblju prije pandemije. Primjerice, dok su tijekom prvih devet mjeseci prošle godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku boravili 5,5 noći, u prvih su se devet mjeseci ove godine u prosjeku zadržavali 5,2 noći. Usporedbe radi, tijekom prvih devet mjeseci 2019. godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku su boravili znatno kraće, 4,9 noći. Gledano prema glavnim emitivnim tržištima, u prva tri tromjesečja ove godine najviše noćenja ostvarili su turisti iz Njemačke (21,4 milijuna, odnosno 26,6 posto ukupno ostvarenih

15 Rašić, I. (2023b). Turizam. *Sektorske analize*.

noćenja stranih turista], iza kojih s udjelom manjim od 10 posto slijede turisti iz Slovenije, Austrije, Poljske, Češke, Italije, Mađarske, Ujedinjenog Kraljevstva, Nizozemske i Slovačke. U odnosu na isto razdoblje prošle godine, u prvih devet mjeseci ove godine najveći porast broja noćenja ostvarili su turisti iz Mađarske (17,8 posto), dok je manji broj noćenja nego u istom razdoblju 2022. zabilježen kod čeških turista (-9,1 posto), turista iz Njemačke (-5,8 posto), nizozemskih turista (-4,3 posto) te turista iz Slovačke (-1,4 posto). Snažan rast ostvaruju i devizni prihodi od turizma. U prva dva tromjesečja 2023. godine ostvareno je 21,4 posto više deviznih prihoda od turizma nego u istom razdoblju 2022. i 37,1 posto više u odnosu na isto razdoblje 2019. godine. Na važnost turizma za hrvatsko gospodarstvo ukazuje podatak da je udio sektora turizma u BDP-u Hrvatske za 2019. godinu iznosio 11,8 posto. Usporedbe radi, 2011. godine sektor turizma činio je 10,4 posto BDP-a, a 2014. 11,4 posto. Prema podacima za 2021. godinu, poduzeća turističkog sektora čine više od petine (20,8 posto) ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj i na njih otpada 13,7 posto ukupne zaposlenosti poduzetničkog sektora iste godine. Analiza strukture broja poslovnih subjekata po turističkim djelatnostima pokazuje kako više od polovice poduzeća, njih 17.092 (57,1 posto), čine poduzeća koja obavljaju djelatnost posluživanja hrane i pića, zatim slijede poduzeća registrirana u djelatnosti prijevoza (5.300 ili 17,7 posto) i poduzeća koja obavljaju djelatnost pružanja smještaja (3.272 ili 10,9 posto). Djelatnost iznajmljivanja vozila bilježi najmanji broj poslovnih subjekata, 1.550 (5,2 posto), dok putničke agencije čine 9,1 posto ukupnog broja poduzeća turističkog sektora u Hrvatskoj. Analiza rezultata poslovanja poduzeća u djelatnosti 55.10 „Hoteli i sličan smještaj“ za 2022. godinu pokazuje kako su u toj godini bila aktivna 1.534 poslovna subjekta koja su ostvarila ukupne prihode od 2,7 milijardi eura. S obzirom na veličinu poslovnih subjekata, u djelatnosti 55.10 „Hoteli i sličan smještaj“ bilo je 1.190 mikro, 261 malih, 67 srednje velikih i 16 velikih poduzeća. Analiza financijskih pokazatelja deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti „Hoteli i sličan smještaj“ ukazuje na pozitivna kretanja sektora tijekom 2022. godine koja se ogledaju u povećanju prihoda i zaposlenosti te poslovanju s dobiti. Ukupni prihodi deset vodećih trgovačkih društava ovog sektora u 2022. godini iznosili su 1,2 milijarde eura i bili veći za 49,5 posto u odnosu na prethodnu godinu.

Na Zagrebačku burzu uvršteno je dvadeset i jedno dioničko društvo iz djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Od vodećih deset društava iz hotelske djelatnosti na Zagrebačku burzu uvršteno je njih sedam, i to redom Arena Hospitality Group, Imperial Riviera, Liburnia Riviera Hoteli, Maistra, Plava laguna, Valamar Riviera i Sunce hoteli.

U sastavu burzovnog indeksa Zagrebačke burze CROBEX nalaze se tri trgovačka društva iz turističkog sektora, Arena Hospitality Group s težinom

u indeksu od 3,1 posto, Valamar Riviera s težinom u indeksu od 10 posto i Plava laguna s težinom u indeksu od 4,64 posto.

Tablica 13.

Odabrani pokazatelji deset najvećih trgovačkih društava prema prihodima u 2022. godini

	Ukupni prihodi (u mil. eura)	Bruto dobit (u mil. eura)	Koeficijent zaduženosti	Koeficijent tekuće likvidnosti	Bruto marža (u %)	Produktivnost (u tis. eura)
Valamar Riviera	331,2	89,2	0,37	1,01	26,9	98.803,9
Plava laguna	222,3	77,2	0,31	2,27	34,7	112.534,9
Maistra	200,2	29,5	0,34	0,82	14,7	90.568,9
Arena Hospitality Group	83,8	9,7	0,34	1,98	11,6	116.436,1
Imperial Riviera	78,2	2,6	0,33	1,95	3,4	89.370,2
Sunce hoteli	62,4	3,5	0,36	1,00	5,6	68.867,8
Jadranka turizam	59,0	6,7	0,39	0,93	11,3	80.686,5
Jadranski luksuzni hoteli	57,7	12,1	0,50	1,09	21,0	92.277,4
Liburnia Riviera Hoteli	51,0	-2,0	0,45	0,90	-3,9	85.957,5
HUP-Zagreb	50,9	3,1	0,30	1,44	6,2	71.323,7

Napomena: Bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod * 100; koeficijent tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; koeficijent zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Izračun autorice prema podacima Poslovne Hrvatske.

Prema podacima Eurostata, u prva dva tromjesečja ove godine u turističkom smještaju u EU-27 ostvareno je 1,2 milijarde noćenja turista, što je povećanje od 10,8 milijuna noćenja u usporedbi s istim razdobljem 2019. (0,9 posto) i 135,9 milijuna noćenja u usporedbi s prvom polovicom 2022. (12,9 posto). Promatrajući podatke po pojedinim zemljama, gotovo sve članice EU-a za koje su dostupni podaci zabilježile su 2023. povećanje broja noćenja u odnosu na prvu polovicu 2022. godine. Jedina iznimka je Mađarska s međugodišnjim padom broja noćenja turista od 0,3 posto. S međugodišnjim rastom broja turističkih noćenja od 10,5 posto u odnosu na prvu polovicu 2022. godine, Hrvatska je među 23 zemlje članice EU-a za koje su dostupni podaci zauzela 13. mjesto. U usporedbi s konkurentnim tržištima na Sredozemlju, Hrvatska je u prvoj polovici 2023. ostvarila skromniji međugodišnji rast od Albanije (44,1 posto), Malte (39,3 posto), Crne Gore (37,2 posto), Cipra (30,5 posto), Grčke (19,1 posto), Portugala (18,7 posto) i Španjolske (12,3 posto).

Svjetski turizam i dalje se nalazi pred izazovima osjetljive gospodarske situacije, pogoršane agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu i najnovijim ratom na Bliskom istoku između Izraela i Hamasa. Kombinacija inflatornih pritisaka, povećanja kamatnih stopa u svim većim gospodarstvima, rasta cijena energenata i hrane te sve većih izgleda za globalnu recesiju na

što ukazuje Svjetska banka, velike su prijetnje oporavku međunarodnog turizma do kraja 2023. i u 2024. godini. Istovremeno, oprezni optimizam daju i posljednje procjene Međunarodnog monetarnog fonda (MMF-a) prema kojima se za ovu godinu očekuje rast svjetskog gospodarstva od 3 posto, dok je za 2024. godinu prognozirani rast od 2,9 posto. Za hrvatsko gospodarstvo MMF u ovoj godini prognozira rast od 2,7 posto, a za 2024. godinu 2,6 posto. Istovremeno, Ministarstvo financija za obje godine prognozira rast BDP-a od 2,8 posto.

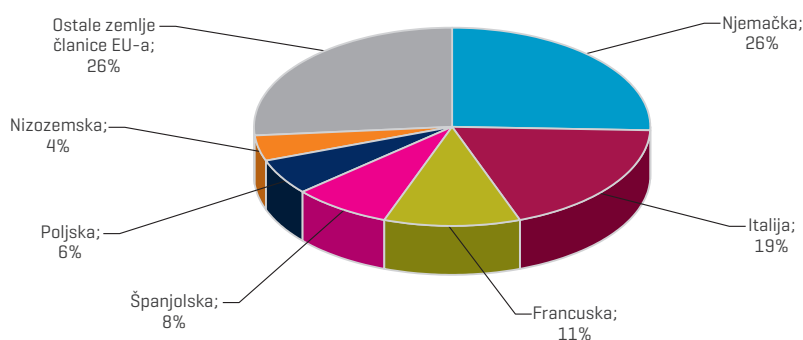
Analiza industrijske proizvodnje na razini EU-a

Prema podacima Eurostata, šest država članica Europske unije ostvarilo je 74 posto vrijednosti prodane proizvodnje Europske unije u 2022. godini. Pritom je Njemačka zabilježila najveću vrijednost prodane proizvodnje, što je ekvivalentno 26 posto ukupne EU proizvodnje, a slijede je Italija (19 posto), Francuska (11 posto), Španjolska (8 posto), Poljska (6 posto) i Nizozemska (4 posto). Ostale 22 države članice EU-a doprinijele su s manje od 4 posto (slika 11).

Ukoliko se analiziraju tri najveća proizvodna sektora unutar jedne zemlje, Italija se istaknula proizvodnjom osnovnih metala i metalnih proizvoda, što je predstavljalo 36 posto ukupne vrijednosti prodane industrijske proizvodnje u zemlji u 2022. godini. U proizvodnji osnovnih metala i metalnih proizvoda istaknule su se također pojedinačno i Bugarska, Grčka i Slovenija s 22 posto ukupne vrijednosti industrijske proizvodnje.

Slika 11.
Vrijednost prodane industrijske proizvodnje u 2022. godini u zemljama članicama EU-a (% ukupne vrijednosti prodane proizvodnje)

Izvor: Eurostat.

Proizvodnja hrane, pića i duhana generirala je 35 posto vrijednosti prodane industrijske proizvodnje u Grčkoj. Slijede je Hrvatska s 28 posto, Španjolska i Nizozemska s po 27 posto te Danska s 24 posto ukupne vrijednosti prodane industrijske proizvodnje zemlje.

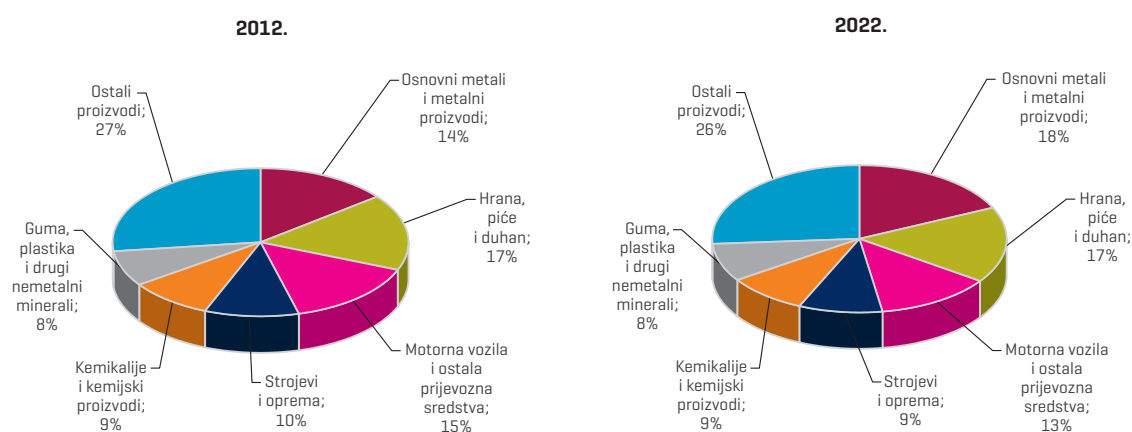
Najveći udio u ukupnoj vrijednosti prodane proizvodnje u zemlji u proizvodnji motornih vozila, prikolica i poluprikolica te ostalih prijevoznih sredstava imale su Slovačka s 40 posto, Češka s 27 posto te Mađarska i Rumunjska, svaka s po 26 posto. Pritom treba istaknuti kako je Njemačka značajan proizvođač svih triju prethodno navedenih proizvodnih sektora.

Vrijednost prodane proizvodnje u EU-u koncentrirana je u 14 skupina djelatnosti; šest od ovih skupina čine gotovo tri četvrtine ukupnog broja za obje referentne godine. Sektori proizvodnja osnovnih metala i metalnih proizvoda, proizvodnja hrane, pića i duhanskih proizvoda te proizvodnja motornih vozila i drugih prijevoznih sredstava sudjelovali su s 47 posto u vrijednosti prodane proizvodnje u 2022. (slika 12).

Vrijednost prodane proizvodnje u svim ostalim prerađivačkim djelatnostima od 2012. do 2022. porasla je između 14 posto i 60 posto (u tekućim cijenama). Promatrajući djelatnosti s manjim udjelima, najveći porast, od oko 60 posto u 2022. godini, imala je proizvodnja farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka u odnosu na vrijednost prodane proizvodnje u 2012. godini.

Slika 12.

Vrijednost prodane proizvodnje po grupama proizvodnih djelatnosti, EU, 2012. i 2022. (% udjela u ukupnoj prodanoj proizvodnji)

Izvor: Eurostat.

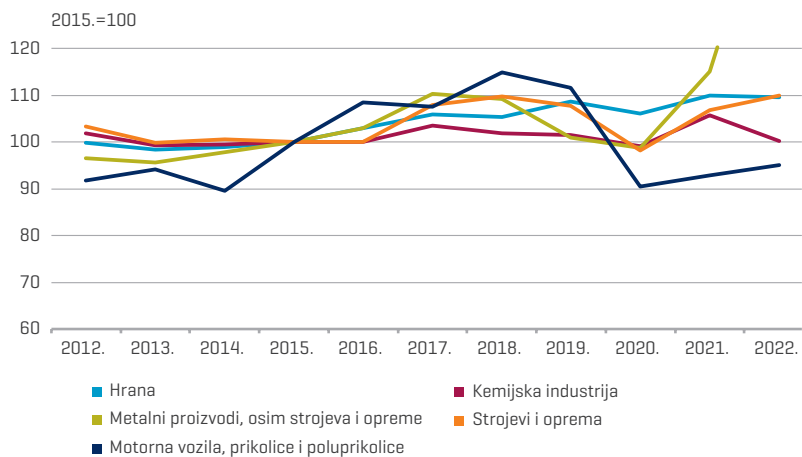
Ukoliko se analiziraju prvih pet proizvodnih djelatnosti na razini Europske unije u razdoblju od 2012. do 2022. godine, ističu se sektor prehrambenih proizvoda, kemijska industrija, gotovi metalni proizvodi, strojevi i oprema te motorna vozila, prikolice i poluprikolice (slika 12). Pritom proizvodnja metalnih proizvoda bilježi najveći porast od 69 posto u 2022. godini u odnosu na 2012. godinu (bazna godina je 2015. godina). Slijedi proizvodnja prehrambenih proizvoda s porastom od 11 posto, proizvodnja strojeva i opreme s porastom od 9 posto te proizvodnja motornih vozila, prikolica

i poluprikolica s porastom od 5 posto, dok je proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda ostala na istoj razini.

Također, na razini Europske unije na međugodišnjoj razini u 2022. godini nominalna vrijednost prodanih metalnih proizvoda porasla je za 254 milijarde eura, prehrambenih proizvoda za 127 milijardi eura, kemikalija i kemijskih proizvoda za 86 milijardi eura, strojeva i opreme za 50 milijardi eura te motornih vozila, prikolica i poluprikolica za 34 milijarde eura [slika 13].

Slika 13.
Prodaja za pet najvećih
proizvodnih sektora, EU,
2012. – 2022.
(2015. = 100)

Izvor: Eurostat.

Literatura:

Anić, I.-D. [2023]. Trgovina na malo. *Sektorske analize*.

Božić, Lj. [2023a]. Telekomunikacije. *Sektorske analize*.

Božić, Lj. [2023b]. Farmaceutska industrija. *Sektorske analize*.

Buturac, G. [2023]. Građevinarstvo i nekretnine. *Sektorske analize*.

Državni zavod za statistiku. [n.d.]. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr>

Eurostat. [n.d.]. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Industrial_production_statistics#Industrial_production_by_country

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti [HAKOM]. [2023]. *Godišnji usporedni podaci tržišta elektroničkih komunikacija u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti [HAKOM].

Kulišić, B. i Rašić, I. [2023]. Bioekonomija. *Sektorske analize*.

Palić, P. [2023]. Hrana i piće. *Sektorske analize*.

Poslovna Hrvatska. [n.d.]. Preuzeto s: <http://poslovna.hr>

Rašić, I. [2023a]. Kemijska industrija. *Sektorske analize*.

Rašić, I. [2023b]. Turizam. *Sektorske analize*.

Zagrebačka burza. [n.d.]. Preuzeto s: <https://www.zse.hr/>

Izdavač

Ekonomski institut, Zagreb
Trg J. F. Kennedyja 7, 10000 Zagreb
Telefon: 01 2362 200
Fax: 01 2335 165
<http://www.eizg.hr>

Za izdavača

Tajana Barbić, ravnateljica

Glavna urednica

Ivana Rašić

Autori analize

Ivan-Damir Anić, Ljiljana Božić, Goran
Buturac, Biljana Kulišić, Petra Palić,
Ivana Rašić

Izvršna urednica

Doris Dresto

Lektura

Doris Baničević

Grafičko uređivanje i priprema

Vladimir Sukser

Grafičko oblikovanje

Studio 2M

Slika na naslovnici

CCO javna domena

Napomena: *Sektorska analiza*
autorskog je karaktera i ne odražava
nužno stav Ekonomskog instituta,
Zagreb.

Sljedeća analiza *Bioekonomija* izlazi u
veljači 2024.